

Esküdtszéki nullifikáció és a joguralom

Kőhidai Gábor
Eötvös Loránd Tudományegyetem

Konzulens:
Dr. Fleck Zoltán

2014. december 1.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
I. Mit jelent az esküdszéki nullifikáció?	4
II. Az esküdszéki nullifikáció rövid története	6
III. Az esküdszéki nullifikáció legalitása	11
IV. Az esküdszék szerepének értelmezései	17
V. Az esküdszéki nullifikáció és a joguralom	25
VI. Kontinentális konklúziók	37
Összefoglalás	40
Felhasznált irodalom	42
Idézett ügyek és jogszabályok	44

Bevezetés

Az esküdszéki nullifikáció által felvetett problémák már régóta központi kérdésként merülnek fel a *common law* országok jogtudósainak, újságíróinak és politikusainak meglehetősen eltérő tudományos értéket képviselő munkáiban, médiaszerepléseiben. Ezen művek és viták elméleti és gyakorlati jelentősége felbecsülhetetlen. Nagyban formálták az esküdszéki tárgyalásról alkotott képet és segítettek megérteni, hogy az milyen jelentős hatással van arra, ahogyan ma ezekben az országokban a jogokat, demokráciát értelmezik. Ennek ellenére – álláspontom szerint – e munkák nagy része félreértette, félreértelmezte vagy leegyszerűsítette ennek az angolszász jogban mélyen gyökerező hagyománynak néhány alapvető kérdését, így legalábbis megkérdőjelezhető elméleti következtetésekre jutott a probléma kapcsán.

E dolgozat célja nem az, hogy az esküdszéki nullifikáció mellett vagy ellen érveljen, pusztán annyi, hogy rámutasson néhány gyakran figyelmen kívül hagyott lényegi kérdésre, és hogy ezzel együtt megkérdőjelezze azt a legkitartóbb, véleményem szerint hibás előfeltevést, mely sokszor kimondatlan, axiomatikus alapként szolgál az esküdszéki nullifikáció kritikusai számára. Ez az előfeltevés nem más, mint hogy a nullifikáció gyakorlata aláássa, vagy akár le is rombolja a joguralmat, jogállamot. Még maga Paul Butler, az esküdszéki nullifikáció legszenvedélyesebb támogatója is – aki egyébként magával a joguralom gondolatával kapcsolatban is szkeptikus –, úgy nyilatkozik, hogy „nem kérdéses, hogy az esküdszéki nullifikáció romboló hatása a joguralomra nézve”.¹ Az ok, amiért úgy gondolom, hogy ez a kérdés még olyan országokban is figyelmet érdemel, melyekben nincs, vagy igen korlátozott az esküdszéki tárgyaláshoz való jog, főként elméleti és a nullifikáló ítélet véglegességéből fakad: rendkívül ritka, ha nem egyedülálló, hogy a jogfilozófia kérdéseit ilyen tiszta, szinte laboratóriumi körülmények között vizsgálhatjuk. Ez még úgy is igaz, hogy az elsőre nyilvánvalónak tűnő kérdések a valóságban rendkívül, szinte kibogozhatatlanul összetettnek bizonyulnak.

Bízom abban, hogy a kérdések, melyekre itt választ keresek, segítenek saját jogrendszerünk megértésében, és abban, hogy reflektáljunk azokra a megoldásokra,

¹ Butler 1995: 706

amelyeket a kontinens adott ugyanezen problémákra, és így közelebb kerülhetünk saját jogi és politikai rendszerünk pontosabb megértéséhez is. Az esküdtszéki nullifikáció elemzése közben a dolgozat rengeteg olyan témát érint, melyek teljes körűjárása önmagában teljes könyvtárakat igényelne, azonban a felállított tartalmi korlátok okán ezek csupán felszínes bemutatására kényszerülök, figyelmemet a fő kérdésre összpontosítva.

I. Mit jelent az esküdtszéki nullifikáció?

Az esküdtszéki nullifikációra, annak lényegének megragadására igen változatos definíciós kísérletek találhatók a szakirodalomban.² Ebben a dolgozatban a következő meghatározást használok: *esküdtszéki nullifikáció az, amikor a büntetőesküdtszék felment egy olyan vádlottat, akit egyébként a vádban foglalt bűncselekmény elkövetésében jogilag bűnösnek tart, ugyanakkor az ítélet megváltoztatására nincs alkotmányos út, így az végleges.* Ez a meghatározás némileg szűkebbre szabott és összetettebb, mint a nullifikációval foglalkozó cikkek esetében általában megszokott. A változtatások legtöbbje az amerikai alkotmány (továbbiakban: Alkotmány) *double jeopardy* ("kettős kockázat", tulajdonképpen a kontinensen megszokott *ne bis in idem* jogelv radikális, alkotmányos szintű megfogalmazása) klauzulájával és annak következményeivel hozható összefüggésbe.

Elsőként úgy szűkítettem a definíciót, hogy a nullifikáció előfordulási területét a büntetőperekre korlátoztam, kizárva minden más eljárást, így elsősorban a polgári ügyeket. Bár természetesen polgári ügyekben is előfordulnak olyan esetek, amikor az esküdtszék a fentihez hasonló magatartást tanúsít, jelen munka célja azonban azon elméleti következmények joguralomra és egy adott politikai rendszerre gyakorolt hatásának megvizsgálása, melyeket egy végleges, megváltoztathatatlan, az írott joggal élesen szembemenő ítélet hordoz magában. Az ilyen ügyek által felvetett jogelméleti kérdések egészen más természetűek, élesebbek. Míg büntetőperekben az Alkotmány tiltja, hogy egy vádlottat törvényes felmentése után újból ugyanazon vádakkal büntetőbíróság elé vigyenek, polgári ügyeknél nincs hasonlóan szigorú szabály. Ez utóbbiaknál ugyanis lehetőség van például irányított ítéletekre (*directed verdict*) amikor egy bíró úgy ítéli, hogy ésszerűen eljáró esküdtszék nem hozhatna azzal ellentétes döntést. Ezekben az ügyekben

² Ld. például: Hreno (2008), Butler (1995)

természetesen adott a fellebbezés lehetősége is, ha a peresztes fél úgy ítéli meg, hogy az esküdszék jogellenesen adott igazat a pernyertes félnek. Ezzel szemben büntetőperes esetében ezek az eszközök csak a vádlott javára állnak rendelkezésre, így nem nullifikációs szituációkban. Éppen a *double jeopardy* klauzula teszi az esküdszéki nullifikációt olyan érdekessé a büntetőperes esetében: lehetővé teszi az esküdtek számára, hogy az írott joggal és precedenssel ellentétes, kikényszeríthető és megtámadhatatlan döntéseket hozzanak. Jogilag igazol egy, a hatályos jog szerint jogellenes cselekedetet, és mindezt bizonyos értelemben igen nyíltan teszi. Ennek a tulajdonképpen jogellenes ítéletnek a véglegessége a jogtudósok kedvenc kérdéseinek gyökeréig hatol: mi is a jog, milyen célt szolgál, mit tartalmaz és mit nem, és valójában ki alkotja? Ezek a kérdések minden jogi cselekedet és döntés nyomán felmerülnek, azok igazolása minden esetben feltételez valamilyen választ rájuk. Az esküdszéki nullifikációval azonban rendkívül élessé és láthatóvá válnak. A második kiegészítés melyet a szokásos definíciókhoz hozzáadtam azt a célt szolgálja, hogy világossá tegye: azokkal az ügyekkel foglalkozom, amelyekben az esküdszék a vádlottat felmenti annak ellenére, hogy bűnösnek találja, pusztán annyit értve ezalatt, hogy bűnösnek gondolja a jog szövege alapján (a törvények és precedens szerint), de nem tartja annak erkölcsi vagy más megfontolások szerint. Ez a megkülönböztetés triviálisnak tűnhet, ugyanakkor rendkívüli jelentőségű, így fontosnak tartom kiemelni.

A harmadik változtatás pusztán technikai jellegű: a *double jeopardy* ugyanis nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy a vádlottat ugyanazon vádakkal újból bíróság elé vigyék például abban az esetben, ha az esküdteket megvesztegették és felmentő ítéletük ennek a bűncselekménynek volt a következménye. Mivel főként más jellegű motivációkból fakadó nullifikációs ítéletek tartoznak a dolgozat vizsgálati körébe, az ilyen eseteket az „ugyanakkor az ítélet megváltoztatására nincs alkotmányos út, így az végleges” szakasznak a definícióba emelésével zártam ki.

Ahogy Gary J. Jacobson írta:

[...] a nullifikációt nevezték már “legitimált beavatkozásnak”, “egy ügy hivatalnoki kartól a nyilvánosságához történő visszavételének eszközének”, “a bírói kar népi ellenpárjának a törvényhozás módosításában vagy kikényszerítésének elutasításában”, eszköznek, melyen keresztül a “közösség

lelkiismerete hatékony részvételi lehetőséget kap a közpolitika alakításában” és “káoszra való felhívásnak”.³

Ahhoz, hogy ezek közül a jellemzések közül kiválaszthassuk a legmegfelelőbbet és megvizsgálhassuk kapcsolatát a joguralom ideájával, először is meg kell ismernünk, hogy az idők során hogyan változott a róla alkotott kép, és mit tudunk törvényességéről.

II. Az esküdtszéki nullifikáció rövid története

A nullifikációval kapcsolatos közvélekedés és hivatalos álláspont meglehetősen furcsa történeti pályát járt be a bíróságok általi elutasítástól az elfogadásig, jogi és politikai ünnepeltségen át a jelenlegi ellentmondásos, “*de facto* lehetséges, *de iure* jogellenes” állapotig. A *common law* rendszer természetéből fakadóan, melyben a nullifikációs gyakorlat működik, a történeti perspektíva fontos válaszokat hordoz magában mind a nullifikáció törvényességét, mind jelentőségét illetően. Ez a történet jelzi, hogy milyen szerepet játszott az esküdtszék az amerikai demokrácia különböző szakaszaiban, és hogy milyen szerepet kellene játszania mai állapotában, amellet, hogy megmutatja, hogyan szolgálhatja egyszerre a legnemesebb és legördögibb célokat is. Emellet az intézmény története szorosan kapcsolódik törvényességének nyomós kérdéséhez, mely problémával a III. részben fogok foglalkozni.

Az esküdtszék nullifikációs erejét a mérőöldkönek számító angliai **Bushell ügy** alapozta meg 1670-ben, habár gyökerei és alkalmazásának alkalmankénti elfogadása egészen 1544-ig visszavezethetőek, amikor egy angol esküdtszék emelkedőben lévő politikai népszerűsége okán elutasította, hogy felségárulás vádjában bűnösnek találja Sir Nicholas Throckmorton.⁴ A Bushell ítélet előtt azonban – főként politikai ügyekben – általános gyakorlat volt az „elszabadult esküdtszékek” fenyegetése és végül elmarasztalása „eskü alatti hamis ítélezésért”.⁵ A Bushell ügyben az Angol Korona bíróság elé állított két kvékert az anglikán egyház tanaival ellentétes vallási tanítások megvitatására való gyülekezés miatt.⁶ A vádlottak beismerték, hogy nagy tömeget csődítettek össze London utcáin, mely beismerésre a bíró megkérdezte, hogy bűnösnek vallják-e magukat. Az egyik vádlott erre adott válasza kiemeli a

³ Jacobson 1977: 77

⁴ Dorfman–Iijima 1994: 867

⁵ Dorfman–Iijima 1994: 868

⁶ Duvall 2012: 412

nullifikációs probléma egyik központi elemét: a kérdés nem az, hogy „vajon bűnös vagyok-e a jelen vádban foglaltakban, hanem az, hogy vajon jelen vád törvényes-e”; és amellet érvelt, hogy az esküdteknek a „jog mögé” kellene menniük és saját lelkiismeretük alapján megítélni bűnösségét.⁷ A tárgyalást vezető Starling bíró mindkét vádlottat óvadéki zárkába záratta, ahonnan egyikük a következőt kiabálta: „Az esküdtszékhez fordulok, akik az én bírám, és e nagyszerű Gyülekezethez: ítéljék meg vajon a bíróság eljárása nem teljesen önkényes és jogtalan-e”.⁸ A bizonyíték megsemmisítő és megcáfolhatatlan volt, így a bíró úgy tájékoztatta az esküdteket, hogy a vádlottak beismerése a bűnösség kimondására kényszeríti őket. Ezt azonban az esküdtszék megtagadta. Ezután a bíró bebörtönözte, és két napig étlen-szomjan tartotta az esküdteket, akik azonban ezt követően sem voltak hajlandók marasztaló ítéletet hozni. Starling jogi kötelezettségénél fogva kénytelen volt felmenteni a vádlottakat az eredeti vádak alól, azonban mind őket, mind az esküdteket pénzbírságra és börtönbüntetésre ítélte a bíróság megsértése miatt.⁹ Bár a vádlottak és nyolc esküdt megfizette a bírságot és távozhattak a börtönből, négy esküdt erre nem volt hajlandó, és egészen egy évig börtönben maradt, amikor végül Vaughan főbíró helyt adott az általuk a *Court of Common Pleas*-hez benyújtott *habeas corpus* parancs iránti kérvénynek.¹⁰ Vaughan főbíró úgy ítélte, hogy „semelyik esküdtet sem lehet megbüntetni azért, mert a bíróság véleményével ellentétes ítéletet hoz”, megalapozva ezzel az esküdtszéki nullifikációt a common law rendszerekben.¹¹

Bár a gyakorlat Angliából ered, hamarosan áttért az “új kontinensre” is, ahol hol ünnepeltként, hol elátkozottként jelent meg az évszázadok során. Előbbi esetek közül az egyik legismertebb a *New York Weekly Journal*, elsősorban New York Királyi Kormányzóját (William Cosby) támadó politikai folyóirat kiadójának, **John Peter Zengernek** a nevéhez fűződik.¹² 1734-ben, egy sor, Cosby-t kritizáló és gúnyoló szám után Zengert végül letartóztatták, és “lázító rágalmozással” (seditious libel) vádolták meg, mely bűncselekmény elkövetésében jogi értelemben egyértelműen bűnös volt. Mivel a kiadott anyagok lázító és rosszhiszemű voltát a bíró állapította meg, a nullifikáció lehetősége nélkül az esküdteknek nem maradt volna más szerep, mint a bíróság döntésének formális helybenhagyása, annak

⁷ Butler 1995: 701

⁸ Dorfman–Iijima 1994: 869

⁹ Dorfman–Iijima 1994: 869

¹⁰ Duvall 2012: 413

¹¹ Duvall 2012: 413

¹² Dorfman–Iijima 1994: 872

megállapításával, hogy a kérdéses anyagokat valóban kiadták.¹³ Zenger ügyvédjének nullifikációra biztató érvelése újabb példája a nullifikációs ítéletekre vezető megfontolásoknak:

A szabadság az indok – és nem kételkedem abban, hogy Önök a helyes utat választják majd –, mely e naptól fogva feljogosítja Önöket nemcsak polgártársaik szeretetére és megbecsülésére, de minden olyan ember tiszteletére és áldására is, akik a szabadságot részesítik előnyben a szolgálat előtt.¹⁴

Az esküdtek végül felmentették a vádlottat, melynek híre rendkívül gyorsan elterjedt a gyarmatokon, végül tulajdonképpen megszüntetve a lázító rágalmazás üldözését a koloniális Észak-Amerikában, elősegítve ezzel az ország későbbi függetlenné válását.¹⁵

Az esküdtszéki nullifikáció története világosan mutatja az intézmény jelentőségét, de ezen felül is: alkotmányos lehetőségének szükségessége egyike volt azon kevés témáknak, melyben az alapító atyák többsége – föderalisták és antiföderalisták egyaránt – egyetértett, nem is beszélve az első főbíróról, John Jayról.¹⁶ Mindezek ellenére, ahogy az Angol Koronával való szembenállás napjai egyre távolabb kerültek, és a törvényhozás is egyre nagyobb bizalmat vívott ki magának, a helyzet kezdett megváltozni, mígnem a **United States vs. Battiste ügyel** az esküdtszéki nullifikáció elszenvedte az első jelentős csapást.¹⁷ Eddig az igen érdekes ügyig, melyben egy tengerész azzal a céllal fogott el egy fekete bőrű férfit Massachusetts-ben, hogy később eladhassa rabszolgának, az esküdtszék azon joga, mely szerint az elé kerülő ügyben mind a tényeket, mind a jogot meghatározhatja, viszonylagosan érintetlen maradt.¹⁸ Az abolicionista mozgalom és a polgárháborúhoz vezető politikai nyugtalanság azonban megbontotta ezt a “harmóniát”. A Battiste ügyben Story bíró a következő instrukciót adta az esküdteknek:

¹³ Dorfman–Iijima 1994: 872

¹⁴ Rutherford 1941: 123

¹⁵ Dorfman–Iijima 1994: 873

¹⁶ Duvall 2012: 413

¹⁷ Duvall 2012: 413

¹⁸ Dorfman–Iijima 1994: 874

Minden bűncselekménnyel megvádolt személynek legszentebb alkotmányos joga, hogy az esküdszék a tényekről, a bíróság a jogról döntsön. A bíróság kötelessége, hogy az esküdszéknek tájékoztatást adjon a jogról, míg az esküdszék kötelessége, hogy úgy kövesse a jogot, ahogy azt a bíróság előtte lefekteti.¹⁹

Látszólag ez az instrukció talán nem érinti a nullifikáció problémáját abban az értelemben, ahogy az I. részben definiáltam, hiszen arra biztatja az esküdszéket, hogy találják bűnösnek a vádlottat, ami végül meg is történt. Azonban rendkívül fontos kérdéseket vetett fel, és határozottan (bár nem végleg) állást foglalt a nullifikáció kritikusainak oldalán, azt állítva, hogy az esküdszék kizárólag a tények megtalálója, és nem a jogé. Habár ma ez tűnik a konszenzuális álláspontnak, a XIX. században és azt megelőzően ez nem volt így. Az esküdteknek természetesen mindig is volt egy általános kötelezettsége arra vonatkozóan, hogy kövessék a jogot és a bíró utasításait, azonban kapcsolatukat inkább lehetett a felelősség megosztásaként, mint annak szétválasztásaként értelmezni, mely utóbbi nézőpont ma uralkodónak tekinthető.²⁰

Ez a vita végül a **Sparf vs. United States** ügyben dőlt el, mely máig a legfontosabb, precedenst teremtő ügynek minősül az esküdszéki nullifikáció történetében és gyakorlatában. Mivel a legfelsőbb bírói fórum azóta nem vizsgálta teljes egészében a kérdést, ez az 1895-ös ítélet határozza meg a jelenlegi nullifikációs viták körvonalait, és a gyakorlat jogi karakterét. A Sparf ítélet első és legfontosabb megállapítása az, hogy „habár jogászok és jogtudósok gyakran azt állították, hogy az esküdszék dönt mind a jogról, mind a tényekről, a nullifikációs jogkör – az ügyre vonatkozó jog tényleges meghatározása – nem létezett”.²¹ Erre a sokat vitatott konklúzióra többrétegű indoklason keresztül jutottak el:

1. A Bíróság attól félt, hogy „az esküdszéki nullifikáció ellehetetlenítené a helyi szinten népszerűtlen törvények betartatását, és úgy gondolta, hogy az esküdszék ezzel elbitorolná a törvényhozási hatalmi ág szerepét”;
2. „úgy gondolta, hogy az esküdszékek nem kompetensek a jogi kérdésekben való döntéshozatalban és attól féltek, hogy mivel nem folyamatosan működő szervek, képtelenek lennének precedens teremtésére és más esküdszékek jogi megkötésére”;

¹⁹ 24 F. Cas. 1043 (C.C.D. Mass. 1835) (No. 14,545).

²⁰ Jacobson 1977: 78

²¹ Poulin 1993: 1401

3. “úgy gondolták, hogy egy az esküdtszéki felülvizsgálathoz hasonló intézmény eltérő törvényekhez és az Alkotmány eltérő interpretációjához vezetne a különböző térségekben”;
4. “és végül, hogy egy ilyen intézmény szükségtelen akkor, amikor a törvényhozást demokratikusan választják”.²²

A fentiek mind igen erős és legitim ellenérvek az esküdtszéki nullifikációval szemben, azonban majd csak később térek vissza rájuk. Itt azt fontos megjegyezni, hogy míg a Bíróság visszautasította az esküdtszék jogát a nullifikációra, ezzel együtt jogilag lehetetlenné tette annak felülvizsgálatát is abban az esetben, ha ez mégis előfordult. A Bíróság a Sparf ügyben elismerte, hogy „egy felmentő ítéletet nem lehet félretenni”. Ezzel egy, a nullifikációs vitát azóta is meghatározó anomáliát, kétarcúságot teremtett, amelyet röviden úgy szokás összefoglalni, hogy az esküdtszékeknek nincs *de iure* hatáskörük nullifikálni, de a *de facto* lehetőségük megvan erre. Ez az oka annak, hogy bár a Sparf döntés után az esküdtszéki nullifikáció nem tekinthető többé az amerikai jogrendszer elfogadott részének, egyben mégis ez a döntés számít a nullifikáció ratifikációs pontjának az amerikai jogi hagyományban.²³

Az ítélet maga és többnyire a Sparf döntést követő nullifikációs viták is azt a kérdést járják körül, hogy az esküdtszéket tájékoztatni kell-e a nullifikáció lehetőségéről, nullifikációs erejükről. Habár igen erős érvek szólnak az ellenkezője mellett is, a Bíróság ítéletében arra a következtetésre jutott, hogy mivel az esküdtszéknek nincs joga nullifikálni, az erről a lehetőségről való tájékoztatáshoz sincsen joga. Az időben hozzánk közelebb álló **Strickland vs. Washington ügyben** a Legfelsőbb Bíróság megerősítette ezt az egyébként megkérdőjelezhető álláspontját, amikor ítéletében megjegyezte, hogy

[...] a vádlott számára kedvezőbb elbírálás valószínűségének felmérésénél figyelmen kívül kell hagyni az önkényességet, szeszélyességet, hóbortosságot, a nullifikációt és hasonlókat. A vádlottnak nincs jogosultsága a törvénytelen döntéshozó szerencséjéhez, még akkor sem, ha a törvénytelen döntés nem felülvizsgálható.²⁴

Mindazonáltal az esküdtszékek továbbra is folytatják nullifikációs gyakorlatukat, míg a bírók és ügyészek ennek megakadályozására tesznek kísérletet az esküdtszéki instrukciók és más

²² Mirkin 1973: 61

²³ Weinstein 1992: 242

²⁴ Poulin 1993: 1401

elérhető eszközök segítségével. Azok között az esetek között, melyek az utóbbi időben megragadták mind a jogászközösség, mind a nagy nyilvánosság figyelmét, olyan ügyeket találunk, mint a hatvanas évek polgári jogi mozgalmaihoz kötődő, polgári engedetlenséggel kapcsolatos bírósági eljárások, vagy egyes déli államok esküdszékeinek döntései, amelyekben visszautasították a nem-fehér közösség tagjai számára nagyobb egyenlőséget biztosító törvények alkalmazását, az ún. “vietnami háborús ellenálló-ügyek”²⁵ vagy akár a közismert O. J. Simpson per, ahol a feltételezés szerint az esküdszék a lehengerlő bizonyítékkal szemben, a rendőrségi szabálysértések miatt nullifikáló döntést hozott. Természetesen nem mindig lehet teljes bizonyossággal megmondani, hogy egy esküdszék valóban nullifikált-e, vagy pusztán arról volt szó, hogy nem találták elegendőnek a bemutatott bizonyítékokat, esetleg szokatlan módon alkalmazták az adott jogszabályt. Jelenleg bizonyos típusú drogokkal kapcsolatos ügyekben, valamint az abortuszt övező politikai megosztottság okán fordulnak elő leggyakrabban nullifikáló, vagy annak tűnő ítéletek.

III. Az esküdszéki nullifikáció legalitása

Mind tagállami, mind szövetségi szinten számos olyan ítélet született melyből úgy tűnhetne, hogy az esküdszéki nullifikáció jogi helyzete biztos alapokon áll, és hogy a Sparf ügyben hozott döntésével a Legfelsőbb Bíróság végleg lezárta a kérdést. A **United States vs. Washington ügyben**²⁶ például úgy nyilatkozott a Bíróság, hogy „az ilyen [nullifikáló] ítéletek törvénytelenek, a tisztességes eljáráshoz való jog megtagadását és egy [az esküdszék által] tévesen magához vont hatáskör gyakorlását jelentik”, míg a **United States vs. Graham ügyben**²⁷ megállapította, hogy „a jogegyenlőség hozzászoktatja mind a közösséget, mind az egyéneket egyfajta pereskedéshez, és ezt a jogot hamisítja meg, ha az esküdszékek szeszélyükből fakadóan semmibe veszik a megalapozott joggyakorlatot és eljárást”. Egy másik híres döntésben, a **United States vs. Dougherty ügyben** a bíró megjegyzi, hogy „egy explicit instrukció az esküdszéknek jóváhagyást sejtet, mely azon jogi struktúra lebontásával fenyeget, mely szükséges a valós szabadsághoz fenntartásához, mely megóv mind az anarchiától, mind a zsarnokságtól”.²⁸ Azonban a legalitás kérdése mégsem ennyire egyszerű.

²⁵ behívóikat elégető vagy a katonai szolgálatot más módon megtagadó fiatalokkal szembeni eljárások

²⁶ 705 F.2d 489, 494 (D.C. Cir. 1983)

²⁷ 523 F.2d 1088, 1098 (D.C. Cir. 1975)

²⁸ Noah 2000:1625

Már a Sparf ítéletben és azt követően is számos külön- és többségi véleményt fogalmaztak meg a bírók, melyekben kritizálták ezt a formalista megközelítést. A **Horning vs. District of Columbia** ügyben például a pervezető bíró arra utasította az esküdteket, hogy találják bűnösnek a vádlottat, máskülönben „tudatosan és megbotránkoztatón” figyelmen kívül hagyják a bizonyítékokat és a törvényt egyaránt. A fellebbviteli eljárás során a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy „ilyen esetben az esküdszék funkciója, amennyiben ellátják kötelességüket, nyilvánvalóan nem sokkal több, mint formalitás”.²⁹ Másfelől azonban Brandeis bíró különvéleményében úgy nyilatkozott, hogy a többségi álláspont hibás, hiszen az, hogy „a vádlottat az esküdszék vagy a bíró találja-e bűnösnek a Szövetségi Alkotmány alapján, nem lehet pusztán formalitás”, így a bíró „behatolt az esküdszék felségterületére”.³⁰ Azonban az ilyen különvélemények és az ezeket támogató tudományos elégedetlenség nem az egyedüli indokai annak, hogy a nullifikáció legalitása összetettebb kérdés, mint amilyennek elsőre tűnik. Elsőként, ezek az ítéletek jórészt az esküdszéki instrukciók kontextusában keletkeztek, hiszen ez a terület hozza elő a legellentmondásosabb és leggyakorlatiasabb kérdéseket a bíróságok előtt. Mindazonáltal az esküdszéki nullifikáció legalitását nem lehet kizárólag ebből a szempontból megvizsgálni, hiszen még abban az esetben is, ha feltételezzük, hogy a fennálló precedens helyes az esküdszéki instrukciókkal kapcsolatban, számos további kérdés marad nyitva előttünk.

Az amerikai jogrendszer és peres eljárás, amennyiben egészként tekintünk rá, sok olyan elemet tartalmaz, melyek azt sugallják, hogy az esküdszéki nullifikációnak mégis akad némi jogi elismertsége. Nem célom annak bizonyítása, hogy az esküdszéki nullifikáció valójában törvényes és az amerikai jogrendszer ennek megfelelően újraszervezendő, hogy saját inkonzisztenciáit kijavítsa. Azt kívánom bemutatni, hogy amennyiben átfogó módon vizsgáljuk a problémát, nem ésszerűtlen amellet érvelni, hogy az esküdszéki nullifikáció nem pusztán az amerikai jogrendszer véletlenül fennmaradt, és mára kikerülhetetlenné vált hibája, hanem annak inherens, szükséges és jogilag is elismert része.

A bíróságok által elismert gyakorlatban legalább három olyan jelenség található, mely ellentmond a Sparf döntés által diktált filozófiának: a Maryland és Indiana állambeli bírói instrukciók, az inkonzisztens ítéletek jogi kezelése, és végül a Legfelsőbb Bíróság kötelező

²⁹ Rubenstein 2006: 967

³⁰ Rubenstein 2006: 967

halálbüntetés tárgyában hozott döntései. Újfént fontos megjegyezni azt tény, hogy, ahogy Kenneth Duvall írja:

[...] az esküdtszékek azért rendelkeznek ezzel az erővel, mert a bírók megengedik nekik. Számos eszköz akadna az esküdtszékek irányítására, a bíróságok azonban visszautasítják ezek használatát: irányított ítéletek az Állam javára, ítélet az esküdtszéki döntés ellenére (*judgement notwithstanding verdict*), kihallgatásos ítélethozatal (*interrogatories with general verdict*), inkonzisztens ítélet alapján új eljárást elrendelő speciális ítélet, bírói megjegyzés a bizonyítékra, kérdés kizárása (*collateral estoppel*), és fellebezés vagy új eljárás az ítéletet érintő jogi hiba miatt. A Legfelsőbb Bíróság mindig kínosan ügyelt arra, hogy ezeket az eszközöket elutasítsa még azokban az esetekben is, amikor a leghatározottabban elítélte az esküdtszéki nullifikációt.³¹

Az Egyesült Államok legtöbb bírósága a bíró által megadott jog követésére és kizárólag a tények feltárására, megtalálására utasítja az esküdteket mielőtt azok tanácskozássra visszavonulnak. Az 5. Kerületi Bíróság³² esküdtszéki utasítása jó példája az ilyen jellegű instrukcióknak:

Önök, mint esküdtek, a tények bírái. Azonban ahogy megállapítják, hogy valójában mi történt – tehát ahogy meghozzák döntésüket a tényekről – kötelességük a jog minden szabályát úgy követni, ahogyan én azokat Önöknek elmagyarázom. Nincs joguk arra, hogy figyelmen kívül hagyják vagy éppen különleges figyelmet szenteljenek bármely adott utasításomnak vagy, hogy megkérdőjelezzék bármely általam előadott szabály helyességét vagy bölcsességét. Nem cserélhetik fel e szabályokat vagy követhetik saját elképzelésüket, véleményüket arról, hogy minek kellene a jognak lennie. Kötelességük a szabályokat úgy alkalmazni, ahogyan én azokat Önöknek elmagyarázom, a következményekre való tekintet nélkül. Ugyancsak kötelességük, hogy döntésüket kizárólag a bizonyítékokra alapozzák, bárminemű előítélet vagy részrehajlás nélkül. Ezt ígérték a feleknek mielőtt elfogadták Önöket esküdteknek, erre esküdtek fel, és nekik joguk pontosan ezt elvárni Önöktől.³³

Maryland és Indiana államok bíróságai azonban ennél jóval “nullifikációbarátabb” szövegezést használnak, tulajdonképpen éppen a fentiek ellenkezőjére biztatva az esküdtszéket. A marylandi bírói instrukció legtöbbször így hangzik:

Tisztelt esküdtek, jelen eljárás egy büntetőügy, és az Alkotmány, valamint Maryland törvényei alapján ilyen ügyben az esküdtszék mind az ügybeli jognak, mind a tényeknek bírója. Így bármi, amit Önöknek a

³¹ Duvall 2012: 427

³² szövetségi fellebviteli bíróság

³³ Pattern Jury Instructions (Criminal Cases) 2012

jogról mondok, bár a helyes és igazságos döntés meghozatalában való segítségül szolgál, Önökre, mint az esküdtszék tagjaira nem kötelező, és azt elfogadhatják vagy visszautasíthatják. Úgy alkalmazhatják a jogot, ahogy a jelen ügyben Önök értik azt.³⁴

Ez a különbség megdöbbentő, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy az 5. Kerületi Bíróság szövetségi, míg a marylandi tagállami bíróság. Milyen következtetésekkel jár tehát a marylandi és más hasonló bírói instrukciók összevetése a Sparf döntés és az azt követő legfelsőbb bírósági ítéletek értelmezésével? Az a tény, hogy a marylandi és indianai bírói utasításokat a Legfelsőbb Bíróság a mai napig nem semmisítette meg és nem tiltotta meg alkalmazásukat, arra enged következtetni, hogy nem érvényesíti a Sparf döntés legszigorúbb értelmezését: amennyiben ugyanis a Legfelsőbb Bíróság valóban kizárólag a tények megtalálójának tekintené az esküdtszékét, a nullifikációt pedig „tévesen magához vont hatáskör gyakorlásának”, biztosan talált volna módot ezen esküdtszéki instrukciók alkalmazásának megtiltására. De ez természetesen érintetlenül hagyja a Sparf döntés mögött megbúvó általános gondolatot: a Legfelsőbb Bíróság szemében az esküdtszéknek továbbra sincsen alkotmányos *joga* egy esküdtszéki nullifikációs instrukcióhoz. Mindazonáltal azt az álláspontot erősíti, mely szerint az esküdtszék joga az ügybeli jog meghatározására nem pusztán *de facto* lehetőség, hanem annál valamivel több, legalábbis ez az értelmezés nem mond ellent az Alkotmánynak. Azonban az, hogy pontosan mivel és mennyivel több, még mindig nem egyértelmű.

A második, meggyőzőbb példa az inkonzisztens döntések jogi kezelése. Amikor két vádlott ellen ugyanabban az ügyben megegyező bizonyítékot mutatnak be, ám az esküdtszék az egyiket felmenti, míg a másikat elítéli, a döntés egyik része mindenképp bizonyíték- és így jogellenes. A Legfelsőbb Bíróság például a **Harris vs. Rivera ügyben**³⁵ mégis jóváhagyott már ilyen ítéletet. Ugyanez igaz abban az esetben is, ha az esküdtszék bűnösnek találja a vádlottat a súlyosabb bűncselekmény (*compound offense*) elkövetésében, míg felmenti az enyhébb, a súlyosabb bűncselekmény elkövetéséhez feltétlenül szükséges bűncselekmény (*predicate offense*) vádja alól.³⁶ Az ilyen döntések értelmezésénél két lehetséges út áll nyitva a bíróság előtt. Az egyik értelmezés szerint ilyen esetben az esküdtszék nem találta

³⁴ Crisp–Slansky–Yriarte 1997: 58

³⁵ Harris v. Rivera, 454 U.S. 339, 348 (1981)

³⁶ **United States v. Powell**, 955 F.2d 1206 (9th Cir. 1991)

megfelelőnek a vád bizonyítékait és érvelését, ezért (helyesen) felmentette a terheltet az enyhébb bűncselekmények elkövetésének vádja alól, majd valamilyen jogon kívüli okból (zavarodottság, kompromisszum, indulat) mégis bűnösnek találta (helytelenül) a súlyosabb bűncselekmény elkövetésében. Ez az értelmezés nyitva hagyná a döntés felmentő részével inkonzisztens marasztaló ítélet felülvizsgálatának lehetőségét. Ennek ellenére a Legfelsőbb Bíróság, és a következőkben kifejtett Dunn-szabály szerint eljáró más bíróságok a másik értelmezési utat választották.³⁷ Eszerint ezek a bíróságok az ilyen inkonzisztens döntések tényét nem a hibás, „szennyezett” marasztaló ítélet jeleként fogják fel, mivel „az ítélet felmentő része talán az esküdtszék azon döntését tükrözi, hogy a bizonyítékok ellenére felmentő ítéletet hozzanak”.³⁸ Ez a felfogás és gyakorlat már jóval nagyobb csapást jelent arra elképzelésre, hogy az esküdtszéki nullifikáció pusztán a *double jeopardy* klauzulába ágyazott, *de facto* lehetőségként megjelenő szükséges rossz, és nem az esküdtszék jogkörének elismert része az amerikai jogrendszerben. Mivel máskülönben a jog nem biztosítana hasonló védelmet az inkonzisztens ítéletek számára, tulajdonképpen akár azt is mondhatjuk, hogy éppen ez jelenti a bizonyítékot az esküdtszék nullifikációhoz való jogának hallgatólagos elismerésére. Az a tény, hogy a *double jeopardy* klauzula elvileg nem gátolná meg a bíróságokat abban, hogy az első módon értelmezzék az ilyen eseteket, mégis a második értelmezés felé hajlanak, arra utal, hogy a bíróságok más szerepet is szánnak az esküdtszéknek a tények megtalálásán felül. Ez az érv még meggyőzőbb, ha a Dunn-szabály ellenzőinek álláspontjára gondolunk, mely szerint a Dunn szabály léte tulajdonképpen nem jelent mást, mint hogy „jobb, ha tíz ártatlan vádlottat elítélünk, mint ha tíz bűnöstől megtagadnánk a jogtalan esküdtszéki nullifikáció adományát”.³⁹ Vagy más szavakkal: a bíróságok nagyobb fontosságot tulajdonítanak az esküdtszék azon képességének, hogy a bizonyítékok ellenére felmentsen egy vádlottat, mint annak, hogy a vádlott egy valóban hathatós jogi eszközzel léphessen fel a törvénytelen marasztaló ítéletekkel szemben.

A harmadik, legvilágosabb példa a halálbüntetés, és a kötelező halálbüntetés kérdése. A kötelező halálbüntetés alkotmányosságát vizsgálva a Legfelsőbb Bíróság arra a megállapításra jutott, hogy az esküdtek gyakran a tények és a jog alapján bűnös terhelteket mentettek fel kizárólag abból az okból, hogy ellenezték a halálbüntetést. Mivel ha bűnösnek találták volna a

³⁷ Leipold 1996: 279

³⁸ Leipold 1996: 279

³⁹ Alschuler 1989: 213

vádlottakat a halálbüntetés kiszabása a törvények alapján elkerülhetetlen lett volna, ők a “kisebbik rosszat” választották. Éppen a nullifikáció ilyen ügyekben való gyakori alkalmazása vezette a Bíróságot arra, hogy a kötelező halálbüntetést a közösségi értékekkel szembemenőnek, így kegyetlen és szokatlan büntetésnek, tehát végül alkotmányellenesnek ítélje.⁴⁰ Ez ugyan a nullifikáció legalitásáról nem sokat árul el, azonban ismét rámutat, milyen erős fegyvert jelenthet a közösség kezében a nullifikáció a nemkívánt törvények ellenében.

Egy, másik halálbüntetéssel kapcsolatos kérdés szorosabban kapcsolódik a dolgozat szűkebb témájához. Elsőként, a **Gregg vs. Georgia ügyben** egy némileg eltérő indoklást követően a Bíróság úgy találta, hogy a kötelező halálbüntetés azért tekinthető alkotmányellenesnek, mivel „nem hagy helyet az esküdszéki nullifikáció diszkrécionális aktusának”.⁴¹ Másodszor, a mérőldkönek számító 1968-as **Whiterspoon vs. Illinois ügyben** a Legfelsőbb Bíróság úgy találta, az, hogy Illinois állam úgy biztosította volna a halálbüntetések kiszabását, hogy törvényt hoz a halálbüntetés intézményével szemben kritikus esküdtek esküdszékből való kizárásáról, azért volt alkotmányellenes, mert a „pakli megcinkelésével” sértette a vádlott tisztességes eljáráshoz való jogát.⁴² A Legfelsőbb Bíróság ebben az ügyben egy jóval kevésbé formalista érvelést fogadott el az esküdszék szerepét illetően, mint a Sparf döntésben vagy sok azt követő esetben. Megállapította, hogy „amikor az esküdszék élet és halál között dönt, egyik legfontosabb funkciója az, hogy fenntartja a kapcsolatot az aktuális közösségi értékek és a büntetési rendszer között azt a kapcsolatot, amely nélkül a büntetés csak nehézkesen tükrözhetné az érettebbé váló társadalom fejlődő értékeit, elveit”.⁴³ Ennek és sok más, halálbüntetést, vagy közszeméremtsértést (Schefflin-Dyke (1980):78) érintő döntésnek a fényében úgy tűnik, hogy a Legfelsőbb Bíróság eltávolodott a kizárólag ténymegtaláló esküdszék gondolatától és közelebb került egy olyan esküdszék-felfogás elfogadásához, mely elméleti hasonlóságot mutat egy törvényalkotó testülettel, habár ezt ilyen tisztán soha nem jelentette ki. Ez azonban a IV. rész témája, így majd ott térek vissza rá. Ahogy Alan Schefflin és Jon Van Dyke írja, „a Bíróságnak éreznie kell, hogy az esküdszéki tárgyalás esszenciája, hogy az esküdszék képes legyen alkalmazni nullifikációs erejét, természetesen kellő tekintettel a törvényhozás által elrendelt és a Bíróság által

⁴⁰ Leipold 1996: 298

⁴¹ Duvall 2012: 419

⁴² Schefflin–Van Dyke 1980: 76

⁴³ Schefflin–Van Dyke 1980: 76

elmagyarázott jogra”.⁴⁴ Véleményem szerint a fent bemutatott ítéletekben a Legfelsőbb Bíróság legalább részben elismerte az esküdszéki nullifikációhoz való *jogot*, és nem pusztán az esküdszék nullifikációs képességét, erejét. Azért is gondolom így, mert ahogy már kifejtettem, a *double jeopardy* klauzula vagy bármilyen más szabály nem kényszerítette volna a Bíróságot ezen döntések meghozatalára, így azok mindenképpen az esküdszéki tárgyaláshoz való jog olyan interpretációján alapulnak, mely tartalmazza az esküdszéki nullifikációhoz való jogot.

Következésképp a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában az esküdszéki nullifikáció megítélésének a *de facto* – *de iure* megközelítés diszkrepanciájában kifejeződő kettősségén, és ebből fakadóan az esküdszéki instrukciók tartalmával kapcsolatos ellentmondásokon túl is – mellyel kapcsolatban az instrukció megtagadásával, és azzal párhuzamosan a *double jeopardy* klauzulára való hivatkozással, valamint a nullifikáció tényleges megakadályozásáért tett bármiféle lépés elutasításával legalább meglehetősen következetes maradt a testület – megfigyelhető egy jelentős ellentmondás. Ez a jóval nagyobb és fontosabb ellentmondás azzal kapcsolatos, hogy vajon az esküdszéknek vagy a vádlottnak van-e *joga* a nullifikációhoz, annak lehetőségéhez: míg a Sparf ügyben és sok azt követő döntésben tagadja ezen jog létezését, az inkonzisztens ítéletek, és a halálbüntetéssel kapcsolatos ügyek körében úgy tűnik mégis elismeri azt.

IV. Az esküdszék szerepének értelmezései

Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának 3. cikkelyének 2. szakasza alapozza meg (többek között) az esküdszéki tárgyaláshoz való jogot:

Minden bűnügyben, kivéve a közjogi felelősségre vonás eseteit, esküdszék jár el; ilyen ügyeket abban az államban kell tárgyalni, amelyben a bűncselekményt elkövették; amikor azonban a bűncselekményt nem egy államon belül követték el, a tárgyalást a Kongresszus által törvényhozási úton megállapított helyen vagy helyeken kell lefolytatni.⁴⁵

A hatodik Alkotmánykiegészítés pedig tovább részletezi a kérdést:

⁴⁴ Schefflin–Van Dyke 1980: 78

⁴⁵ Az Egyesült Államok Alkotmánya

Büntetőügyekben a vádlottnak joga van arra, hogy ama állam és kerület elfogulatlan esküdtzéke, melyben a bűncselekményt elkövette gyors és nyilvános tárgyaláson bírálja el az ügyét; ezt a kerületet előzőleg a törvényben meg kell határozni, a vádlottat a vádemelés természetéről és okáról tájékoztatni kell; a vádlottat az ellene tanúskodó személyekkel szembesíteni kell; a mellette tanúskodó személyek megidézése kötelező eljárás útján történik s a vádlott védelmét védőügyvéd látja el.⁴⁶

Az amerikai jogrendszerben ez a két alkotmányos előírás szolgál az oly nagyra becsült esküdtzéki tárgyaláshoz való jog alapjául. Arról azonban nem sokat árulnak el, hogy az alapító atyák miért érezték ezt a jogot olyan központinak az amerikai igazságszolgáltatás rendszerében, hogy belefoglalják egyébként szűkszavú alkotmányukba vagy, hogy milyen szerepet szántak neki a polgári és büntetőeljárásban, vagy akár azon kívül. A nullifikációs vita megértéséhez az esküdtzék szerepének feltárása elkerülhetetlen. Mielőtt áttérnék dolgozatom fő kérdésére, ami az esküdtzéki nullifikáció és a joguralom kapcsolata, ezen intézmény jogállamban elfoglalt helye, ebben a részben a fenti kérdés felfejtésére teszek kísérletet. Az esküdtzék szerepének kérdésével kapcsolatos álláspontok meghatározzák a dolgozat fő problémájára adható válaszokat is.

Számos módon lehet megközelíteni az esküdtzék szerepének kérdéskörét. A történeti megközelítés azt vizsgálja mit jelentett az alapító atyák korában az intézmény, és ez hogyan változott az idők során. A jogi megközelítés jogszabályokban, bírósági döntésekben és a Legfelsőbb Bíróság többségi és különvéleményeiben keresi a válaszokat. A szociológiai megközelítés a jelenhez fordulva azt vizsgálná, hogy az esküdtzéki tárgyalási rendszernek milyen hatása van az amerikai társadalomra vagy annak meghatározott csoportjaira, tagjaira. Az esküdtzék szerepének lényegét ezen módszerek és megközelítések együttes alkalmazásával, de leginkább egyfajta politikai megközelítéssel ragadhatjuk meg. A helyes kérdés az, mivel jár az esküdtzéki rendszer pusztá létezése a politikai berendezkedés tekintetében? Milyen típusú demokráciát előfeltételez, és milyen típusú demokráciához vezet? Miért vannak egyáltalán esküdtzékek? Véleményem szerint az ezekre a kérdésekre adható válaszok ugyanarra a mára talán elfeledett megállapításra vezetnek minket, amire már Tocqueville is jutott 1830-ban: „az esküdtzék mindenekelőtt politikai és nem pusztán igazságszolgáltatási intézmény”.⁴⁷ Amellett érvelek, hogy az, ki hogyan fogja fel az

⁴⁶ Az Egyesült Államok Alkotmánya

⁴⁷ Tocqueville 1945:

esküdszék szerepét, és ennek megfelelően hogyan vélekedik legalitásáról, az amerikai demokráciában betöltött szerepéről és végső soron a joguralommal való kapcsolatáról, elsősorban az adott személy politikáról és demokráciáról vallott nézeteitől függ.

Szövetségi és tagállami bíróságok egyaránt ellentmondásosan foglaltak állást ebben a kérdésben. Egyfelől mindegyik bíróság elismeri az esküdszéket az ügy tényeinek megtalálójaként. Legnagyobb előnyeként legtöbbször azt jelölik meg, hogy szemben a folyamatosan jogi ügyekkel foglalkozó, azok kliséibe és ismétlődéseibe belefáradó, azokat jogászai szemmel vizsgáló bírókkal, az esküdtek képesek egyfajta “friss józan ész” hozni az ítékezésbe, és a közösség vélekedéseit, érzéseit, morális álláspontját hozzák be az eljárásba. A nézetek jórészt abban különböznek egymástól, hogy mekkora szerepet szánnak a fentiek közül a közösségi érzet, és az azzal való kapcsolatteremtés elemének, és abból esküdszék szerepét illetően milyen következtetésekre jutnak. Másként megfogalmazva: abban különböznek, hogy az esküdszéket a hivatalos személyek által gyakorolt hatalom, végső soron az állam fékjének is tekintik-e egyben, és ha igen, milyen mértékben. Az esküdszéki nullifikáció doktrínája eredetileg azon az elgondoláson alapult, hogy az esküdszék funkciója, hogy *igazságosan* döntsön, egyszerre megítélve az ügy tényeit, a jogot és annak alkalmazását is.⁴⁸ Az alapító atyák még a laikusokkal egyenlőként tekintettek a bírókra jogi tudásuk vonatkozásában.⁴⁹ Ez részben normatív megfontolásoknak volt köszönhető, részben pedig annak az egyszerű ténynek, hogy a legtöbb bíró valóban nem volt képzettebb jogi kérdésekben az esküdszék tagjainál. Roots szenvedélyesen védelmezi az esküdszéket, mint az önkényuralom elleni intézményt, és azt írja, hogy az a jogi tény, mely szerint a bűnösség meghatározására kizárólag az esküdszék, és nem a bíró jogosult „az alapító atyák azon törekvését tükrözi, hogy az állam polgárai feletti hatalomgyakorlásának eltérése magán a népen múljon és ne a kormányzók bölcsességén vagy szent jogán”.⁵⁰ Ahogy már említettem, ez a helyzet idővel megváltozott és szinte az ellenkezőjébe fordult, legalábbis a bírói döntések alapján, habár ezek nem annyira következtetések, hogy végleges következtetéseket tudjunk levonni. A **United States vs Barry ügyben**⁵¹ a pervezető bíró megjegyezte, hogy „az esküdszék nem egy kis demokrácia vagy kis törvényhozó testület [...]. Nem mehetnek

⁴⁸ Abramson 1994: 61

⁴⁹ Roots 2012: 5

⁵⁰ Roots 2012: 9

⁵¹ United States v. Barry, Nos. 90-3150, 1990 WL 104925, *1-2 (D.C. Cir. July 5, 1990)

vissza, és tehetnek jóvá bármit, amit csak akarnak. Ez ugyanis anarchia. Kötelességük követni a jogot”. Egy nullifikáló esküdszék „elárulja, nem pedig megerősíti egy életképes demokrácia alapjait”.⁵² A **Williams vs. Florida ügyben**⁵³ White bíró úgy fogalmazott, hogy „az esküdszék legalapvetőbb jellegzetessége nyilvánvalóan a vádló és vádlott közé való beékelődés, a laikusok egy csoportjának józan észből fakadó ítélete, a közösségi részvétel és megosztott felelősség, mely a bűnösség vagy ártatlanság megállapításából ered”. A **United States vs Dougherty ügyben**,⁵⁴ írt különvéleményében Bazelon bíró ezt úgy fogalmazta meg, hogy „az esküdszék lényege éppen az, hogy a közösség lelkiismeretének szócsöveként szolgáljon, eldöntve, hogy a felelősséget megállapítja-e vagy sem”. Természetesen a Legfelsőbb Bíróság az esküdszéki nullifikációról szóló következtetlen ítéletén túl sem maradt néma a kérdésben. A **Glasser vs. United States ügyben**⁵⁵ kimondta, hogy az „esküdszéki tárgyalás” – és ebből következően feltételezhetően maga az esküdszék is –, „értékes pajzs az elnyomás ellenében”. Az **Apodaca vs. Oregon ügyben**⁵⁶ White bíró véleményében kifejtette, hogy „vizsgálódásunknak az esküdszék társadalomban betöltött funkciójára kell összpontosítania [...], az esküdszéki tárgyalás célja pedig nem más, mint az állami elnyomás megakadályozása”. Scalia bíró egyszer úgy jellemezte az esküdszéket, mint „az állam igazságszolgáltatási gépezetének biztonsági kapcsolóját”.⁵⁷

Ahogy az esküdszéket illető kérdésekben általában, itt is könnyen találhatunk ellenpéldát. A Scaliahoz jogfilozófiájában talán legközelebb álló másik legfelsőbb bírósági bíró, Clarence Thomas az esküdszék szerepét felülvizsgáló többségi határozatában megismételte a bevett szabályt, mely szerint az esküdszék elsősorban a tények próbálója, és döntését a lehetséges következményekre való tekintet nélkül kell meghoznia.⁵⁸

Függetlenül a bíróságok értékelésétől, mind az esküdszéki nullifikáció támogatói, mind ellenzői azt állítják, hogy saját nézetük az egyedüli, amely megfelel a demokrácia igazi

⁵² Butler 1995: 709

⁵³ Williams v. Florida, 399 U.S. 78, 100

⁵⁴ Amely a Legfelsőbb Bíróság egyik legismertebb nullifikációt érintő esete (United States v. Dougherty, DC Cir. June 30, 1972).

⁵⁵ Glasser v. United States, 315 U.S. 60, 84 (1942)

⁵⁶ Apodaca v. Oregon, 406 U.S. 404, 407 & n.2 (1972)

⁵⁷ Blakely v. Washington, 542 U.S. 296 (2004)

⁵⁸ Crisp–Slansky–Yriarte 1997: 22

szellemének és a másik oldal vagy nem érti saját érveinek következményeit vagy egyszerűen téved.

A vita egyik oldalán állónak az a központi feltevése, hogy az esküdszéknek a “tények megtalálóján” kívüli más szerepének elismerése aláássa a demokráciát, ezért ezt szinte minden elérhető eszközzel meg kell akadályozni. Ebből a nézőpontból az esküdszéki nullifikáció, és a nullifikációs instrukció nem jelent mást, mint „tizenkét véletlenszerűen kiválasztott, saját magukon kívül választók által nem támogatott egyénnek” nyílt felhívást adni „a Kongresszus vagy tagállami törvényhozás (amelyek törvényei minden valószínűség szerint a többség nézeteit tükrözik) politikájának romba döntésére”.⁵⁹ A nullifikációval az esküdszék minden felhatalmazás nélkül törvényhozó testületté alakul. Az esküdszéket senki nem választotta meg, így nem reprezentatív, nem felelősségre vonható és anonim. Az esküdszék nem többségi, hanem kisebbségi intézmény, hiszen már egy eltérő vélemény is döntésképtelen esküdszéket (*hung-jury*) okozhat. Amikor az esküdszék nullifikál, semmibe veszi azokat a törvényeket, melyeket a teljes közösséget reprezentáló, demokratikusan megválasztott képviselők nyílt, professzionális és szigorúan felügyelt törvényalkotási folyamat során hoztak. Az esküdszék titokban vitatja meg döntését, melyet nem kell sem igazolnia, sem megmagyaráznia. A kongresszus látja a teljes képet és a makroszintű következmények ismeretében képes meghozni a nehéz, de szükséges döntéseket. Az esküdszék csak az adott ügyet látja és nem képes felmérni döntésének nagyobb hatású következményeit. Mindent megfontolva: az esküdszék a demokrácia antitézise.

A vita másik oldalán állók szerint az esküdszék feladata, hogy fékként szolgáljon az állammal szemben és közösségi, morális értékeket emeljen be a jog merev világába, így minden lehetséges eszközt meg kell ragadni, hogy betölthesse funkcióját. Ebből a nézőpontból az esküdszék demokratikus intézmény, hiszen közelebb hozza a döntéshozatalt azokhoz, akiket a jog elviekben szolgál. Reprezentatívabb a jogszabályokat elfogadó hivatalnokoknál, hiszen, ellentétben velük, tagjai a közösség átlagpolgárai közül kerülnek ki. Nullifikációjával az esküdszék megóvja az embereket az állam ellenőrizetlen hatalmától, így többségi, nem kisebbségi intézmény. Megóvja a kisebbségi csoportok jogait a kizárólag bizonyos többségi csoportok érdekeit képviselő törvényektől. Míg a kongresszus kizárólag a nagyobb képet látja, az esküdszék tisztában van döntésének személyes következményeivel is.

⁵⁹ Simson 1976: 512

Az esküdtszéki nullifikáció lehetősége több legitimációval ruházza fel a bíróság döntéseit, hiszen az arisztokratikus bírói felülvizsgálat népi ellenpárja. Az esküdtszék tagjai névtelenek, felelősségre vonhatatlanok és ambíció nélküliek, így cselekedhetnek igazságosan, a bosszútól vagy hátrányos következményektől való félelem nélkül.⁶⁰ Mindent megfontolva: az esküdtszék a demokrácia legszentebb védelmezője.

Anélkül, hogy megkísérelném megoldani ezt a vitát, szeretnék kitérni néhány, az esküdtszék szerepének tágabb értelmezése ellen szóló érvre, mivel úgy tűnik, ezek a szélesebb körben elfogadottak. Az első ilyen érv szerint:

[...] a törvényhozók azzal, hogy megadják a jogot az esküdtszéknek a nullifikációra, eltorzítják az állami rendszer felépítését. Bár a nép, mint egész által megválasztott törvényhozók természetesen visszaadhatják így szerzett jogköreik egy részét az embereknek (például egy népszavazás formájában), amikor azonban ezt nem a népnek, mint egésznek, hanem tizenkét véletlenszerűen kiválasztott állampolgárnak adják, a valóságban egy forgó arisztokráciát teremtenek.⁶¹

Véleményem szerint ez a megállapítás közelebbi vizsgálat után nem állja meg a helyét. Az állam, a kormány, a kongresszus rendszeresen delegálja saját jogköreit különféle személyeknek, ügynökségeknek, sőt néha még magántulajdonban lévő cégeknek is. Ezek a jogkörátruházások semmilyen jelentős módon nem különböznek az esküdtszéktől azt leszámítva, hogy ez utóbbi legalább valamilyen szintű alkotmányos védelemben is részesül, mely körülményt nehéz lenne az esküdtszék hátrányára elkönyvelni. Sir Richard St. John számol ezzel az érvvel, amikor azt állítja, van egy fontos különbség: “ezek az ügynökségek általában kötelesek nyilvános meghallgatásokat tartani, és kvázi-törvényhozói tevékenységükről szabálygyűjteményeket készülnék, melyek nagyban hasonlítanak a törvényhozói körülményekhez”.⁶² Meglátásom szerint ezek a körülmények nem alapozzák meg meggyőzően a két eset különböző értékelését. Az említett nyilvános meghallgatások jórészt nem mások, mint a jog által megkövetelt körülményes és látványos színházi előadások, míg a valós döntések meghozatala és a hozzájuk vezető viták a zárt ajtók mögött

⁶⁰ Schefflin–Van Dyke 1980: 113

⁶¹ John 1997: 2588

⁶² St. John (1997)

zajlanak, néha kifejezetten átláthatatlanul (itt elegendő lehet akár az NSA körül kirobbant botrányra utalni).

A másik érv az esküdtszék reprezentativitásának kérdése. A kritikusok úgy érvelnek, hogy az esküdtszékek „mai összeállításukban nem adják az amerikai népesség reprezentatív keresztmetszetét”.⁶³ A szarkazmus látszatát is szeretném elkerülni, de meg kell jegyeznem, hogy ez az érv magára a kongresszusra még inkább igaz, az esküdtszék kritikusainak azonban úgy tűnik ezen az alapon mégsem okoz gondot a kongresszus által hozott törvények elfogadása.⁶⁴

Megemlítek még egy, a tágabb értelmezést propagáló, és az amerikai jogi gondolkodáshoz közel álló, bár talán egy kissé originalista érvet is.⁶⁵ Amennyiben az esküdtszék szerepe valóban pusztán az ügy tényeinek megtalálása, felmerül a kérdés, e tevékenységük ellátásában tényleg olyan jók-e, hogy pusztán ez a funkció indokolja az intézmény fenntartását.⁶⁶ Véleményem szerint a *double jeopardy* klauzula, és az esküdtszék létezése önmagában is arra utal, hogy az alapító atyák jóval szélesebb értelmezést vallottak.

Ahogy korábban említettem, ezek a különbségek az esküdtszék szerepének felfogásában a vitázók demokráciáról alkotott képének különbségeiből fakadnak, ebből következően a nullifikáció elsősorban politikai és csak másodsorban jogi vagy igazságszolgáltatási kérdés, akkor érthetjük meg, ha így közelítünk a problémához. Ezek az ellentmondó nézetek a következő kérdések mentén elemezhetők:

Milyen demokráciában hisz? Annak, aki úgy gondolja, hogy a képviseleti demokrácia a felsőbbrendű, vagy egy modern, pluralisztikus társadalomban az egyetlen működtethető megoldás, az esküdtszéki nullifikáció a demokráciára leselkedő veszély, illetve annak szükségtelen vagy szükséges korlátja. Ebben a gondolati keretben minél pontosabban követik a bíróságok a képviseleti szerv által megadott szabályokat, annál

⁶³ John 1997: 2579

⁶⁴ Ennek az érvnek pontosabb megértéséhez elegendő elolvasni Paul Butler *Racially Based Nullification: Black Power in the Criminal Justice System* című kiváló tanulmányát, melyben a fenti képmutatás alapvető érvként szolgál az esküdtszéki nullifikáció általa javasolt alkalmazási formája mellett (Butler 1995).

⁶⁵ az amerikai alkotmányjogban azt az elméleti irányzatot nevezik originalistának, mely az Alkotmányt mindig az annak elkészítésének időszakában feltételezett jelentések és szándékok alapján igyekszik értelmezni

⁶⁶ Van Dyke 1970: 231

jobb, mivel ez biztosítja a demokratikus értékek fejlődését és védelmét. A közvetlen demokrácia híveinek azonban az esküdtszéki nullifikáció nem hordoz ilyen veszélyeket, sőt, éppen a demokratikus döntéshozatal kiterjesztését jelenti azáltal, hogy visszaadja a döntés hatalmát az embereknek, akik így esetről esetre határozhatják meg a jog alkalmazásának módját és nem pusztán két- vagy négyévente szólhatnak bele a dolgok alakulásába. Az itt vázolt két demokráciafelfogás ideáltipikus, de az, hogy egy szerző melyikhez áll közelebb, jó jelzésül szolgál arra, hogy hogyan vélekedik az esküdtszékről, és esküdtszéki nullifikációról.

Milyen a politikai környezet? Ez a kérdés meglehetősen magától értetődő: annak, aki úgy gondolja, hogy a jogrendszer egy elnyomó, autoriter, despotikus és oligarchikus rendszert szolgál, az esküdtszéki nullifikáció jó fegyvernek tűnhet a hatalom elleni harcban, így számára az a demokrácia eszközévé nemesül. Aki úgy gondolja, hogy az állam és a hatalom nagyrészt az emberek érdekeit és akaratát képviseli, és a rendszer tényleges demokráciára épül, annak az esküdtszéki nullifikáció a legjobb esetben is csak káros gyakorlat marad.

Milyen politikai közösséget szolgáljon a jogrendszer? Egy föderális állam különösen sok alternatívát kínál ebben a tekintetben: az egyén azonosulhat az emberiséggel, mint egészszel, a nemzettel, a szövetségi kormánnyal, a tagállammal, a közvetlen közösségével (város, utca), etnikai csoporttal, szexuális orientáció, társadalmi vagy biológiai nem, bőrszín és sok-sok egyéb sajátosság alapján körülírható csoporttal, és természetesen megteremtheti és meg is teremti saját identitását mindezek keverékéből is. Számunkra a kérdés az, ezek közül melyiknek a céljait kell vagy kellene a jognak szolgálnia?

Mi a jog legfontosabb feladata: az adott közösség szolgálata vagy az egyéni jogok védelme? Ez egy összetett kérdés, melyre nagyobb terjedelemben később térek vissza, de fontos megjegyezni, hogy talán az erre a kérdésre adott válasz befolyásolja leginkább az esküdtszéki nullifikációról alkotott véleményeket. Amennyiben ugyanis a jogrendszer elsődleges célja az egyéni jogok védelme, az I. részben leírt módon meghatározott nullifikáció nem jelenthet problémát.

A fenti aspektusok egyike sem bír kizárólagos jelentőséggel és biztosra veszem azt is, hogy más kérdések is szerepet játszanak ebben az „egyenletben”, ám ezzel együtt azt állítom, hogy az igazságszolgáltatásnak és azon belül az esküdszék megítélésének mikéntje jórészt az ezen kérdésekre adott válaszokon, és az egyes dimenzióknak tulajdonított jelentőségen múlik. Tökéletesen elképzelhető, hogy e kérdések némelyike az esküdszéki nullifikáció tekintetében ellentétes eredményre vezet adott esetben, de maguk a kérdések egymást nem zárják ki. Pusztán annyit állítok, hogy az esküdszéki nullifikációról folytatott viták során – a joguralom kapcsán is – érdemes az egymással szembefeszülő érveket ezen szempontoknak mentén is megvizsgálni, mivel közelebb vezetnek a probléma pontosabb megértéséhez.

Az utolsó részlet, amelyre szeretném felhívni a figyelmet a dolgozat fő kérdésére való áttérés előtt, az a gondolat, mely szerint az esküdszék tulajdonképpen a forradalom alkotmányos alternatívájaként szolgál az amerikai jogi-politikai rendszerben. Ezt a nézetet Harris G. Mirkin fejtette ki részletesen *Judicial Review, Jury Review and the Right of Revolution Against Despotism* című munkájában.⁶⁷ Feltételezve, hogy a forradalomhoz való jog tényleg létezik, ez az elgondolás rendkívül érdekes és sok fontos elemre világít rá az esküdszéki nullifikációval kapcsolatban is. Mirkin állítása szerint

[...] az alapító atyák féltek a forradalomtól, anarchiától, polgárháborútól azok minden “sziszegő kigyójával, fáklyájával és szikár irtózatával együtt”. Azonban éppúgy féltek az önkényes államtól és felismerték, hogy a néptömegek még mindig hittek a forradalomhoz való jogban. Megoldásként olyan alkotmányt írtak, melybe köztes, kvázi-forradalmi lépcsők sorozatát építették bele, hogy azok működőképpé váljanak, még mielőtt a forradalomhoz való jog alkalmazásra kerülhetne. A forradalom ezen alternatívái annak veszélyeit elkerülve tölténék be a forradalom funkcióit.⁶⁸

Ez az elmélet tovább erősíti az esküdszék szerepének tágabb értelmezését propagálók érveit és átvezet minket fő kérdésünkhöz.

V. Az esküdszéki nullifikáció és a joguralom

⁶⁷ Mirkin (1973)

⁶⁸ Mirkin 1973: 38–39

Az esküdszéki nullifikáció joguralommal való összeférhetőségének kérdése rendkívül összetett probléma. Először is valamilyen módon meg kell hozzá határozni, hogy mit értünk joguralom alatt, mely fogalomnak talán épp annyi egymásnak ellentmondó jelentése van, mint magának a jognak. Ez a feladat még nehezebbnek bizonyul akkor, ha olyan meghatározásra törekszünk, mely se nem annyira szűk és specifikus, hogy tulajdonképpen pusztán csak amúgy is meglévő preconcepcióink igazolását szolgálja, se nem olyan tág, hogy semmilyen gyakorlati vagy elméleti hasznát nem vesszük. Szélsőséges példa lenne az előbbire a következő: joguralom (jogállam) minden olyan rendszer, melyben a megválasztott képviseleti rendszer által hozott jogszabályokat az igazságszolgáltatás laikus eleme felülvizsgálhatja. Utóbbira példa lehetne: “minden állam megfelel a joguralom követelményének, ha saját magát és polgárait jó és igazságos törvényekkel irányítja”, vagy Hans Kelsen tautologikusnak tűnő meghatározása, amely szerint „ha az államot jogrendként fogjuk fel, bármely állam jogállam (*Rechtsstaat*)”.⁶⁹ E csapda elkerülésére én nem kísérel meg a joguralomnak valamilyen végleges fogalmát megadni; ehelyett azt igyekszem igazolni, hogy az esküdszéki nullifikáció a joguralom legfontosabb ésszerű elméletei mindegyikével összeegyeztethető, essenek azok bármily távol is egymástól. Ennek bemutatása azért fontos, mert, ahogy dolgozatom elején jeleztem, a témával foglalkozó tudományos munkák nagy része feltételezi, hogy az esküdszéki nullifikáció káros a joguralomra. Eltérés közöttük leginkább abban van, hogy ezt a hatást más, azt felülíró kedvező következmények reményében tolerálják-e vagy inkább korlátozása mellett érvelnek.

Az egyik említésre méltó kivétel Darryl K. Brown Jury *Nullification within the Rule of Law* című munkája, melyben a szerző amellet érvel, hogy ez a téves előfeltevés a joguralom olyan megközelítésén alapul, melyet a „jogtudósok és jogászok többsége túlzott formalizmusa és pozitivizmusa miatt nem talált meggyőzőnek és az elmúlt évtizedekben felülvizsgált”.⁷⁰ Meglátása szerint az esküdszéki nullifikációnak négy fajtája van, és ebből három tökéletesen összeegyeztethető a joguralom eszméjével, ezek:

Nullifikáció a ki nem javított szabálysértésekre adott válaszként;

Igazságtalan törvények: nullifikáció normaszegésre adott válaszként;

⁶⁹ Kelsen

⁷⁰ Brown 1996: 1154

Nullifikáció az elfogult vagy igazságtalan jogalkalmazásra adott válaszként;

Nullifikáció törvénytelen vagy erkölcstelen közösségi normák fenntartásáért.

Brown álláspontja szerint kizárólag az utolsó kategóriába sorolható nullifikációs gyakorlat sérti a joguralmat. Annyi bizonyos, hogy az ilyen esetekben a legnehezebb elfogadni az esküdszéki nullifikációt, például amikor déli esküdszékek visszautasítják fekete sértettek ellen elkövetett bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonását, a fegyverviselés korlátozására irányuló jogszabályok alkalmazását, és minden más olyan eset, melyben az esküdszék élesen szembemegy erkölcsi vagy politikai meggyőződésünkkel. Véleményem szerint azonban ezek az esetek lényegében nem különböznek a második csoportba sorolhatóaktól, vagy pusztán annyiban, amennyiben egy ember bizonyos törvényekről vagy magatartásokról alkotott (erkölcsi) ítélete eltérhet valaki másétól. Azoknak a déli esküdteknek a szemében, akik a fegyvertartás korlátozására irányuló törvények betartatásának mellőzése mellett döntenek, éppen ezek a törvények sértik a második alkotmány-kiegészítésben foglalt alapvető jogukat, ennek megfelelően e szabályok igazságtalanok, és nullifikációjuk ennek a túrhetetlen helyzetnek a megszüntetésére irányul.

Ez a kategorizáció így nem az esküdszéki nullifikáció különféle fajtáinak vagy motivációinak megkülönböztetésére szolgál, hanem egyszerűen megmutatja annak „jó” és „rossz” oldalát. Másként fogalmazva azt mondhatjuk, az esküdszéki nullifikáció lehetséges eredményeinek morális kategorizálása a motivációk távolságtartó, erkölcsileg „semleges” kezelése helyett. De ez az ellenvetés nem állja meg a helyét az első csoporttal, és jóval kevésbé meggyőző a harmadikkal szemben. Az elfogult vagy igazságtalan jogalkalmazásra adott válaszként végrehajtott nullifikáció ugyanazt a szubjektivitást hordozza magában, mint az igazságtalan törvényekre adott válaszként végrehajtott, azonban általában jóval kevésbé vitatott. Jórészt nagyobb egyetértés mutatkozik abban, hogy mi számít egy szabály durván igazságtalan alkalmazásának, mint abban, hogy maga a szabály igazságos-e. Még ha ez az általánosítás nem is bizonyulna igaznak, fő állításom fenntartható, mely szerint Brown érvei alapján azt mondhatjuk, hogy a nullifikációnak van egy a joguralommal összeegyeztethető formája (az első eset) és két olyan esete (a másik három eset, melyekből a fent kifejtettek alapján a második és negyedik összevonható), amely összeegyeztethetetlen, vagy csak az erkölcsileg „semleges” nézőpont feladása, vagy igen zavarba ejtő következmények elfogadása árán összeegyeztethető azzal. Brown végső következtetéseivel kapcsolatos kritikáim azonban

elhanyagolhatóak mellett, hogy mennyire egyetértek vele abban az alapvető kérdésben, hogy a joguralom idejétmúlt formális felfogásának meghaladása esetén az esküdszéki nullifikáció tökéletesen összefér a joguralom eszméjével.

Úgy gondolom, hogy a már sokszor kifejtett, ritkán megkérdőjelezett téves feltevés az esküdszéki nullifikáció és a joguralom összeegyeztethetlenségéről a joguralom (*rule of law*) kifejezés mögött megbúvó két jelentéselem összekeveréséből fakad. A joguralmat ugyanis egyfelől szokás az “alkotmányos demokrácia, alkotmányos állam” értelemben használni: olyan állam, amelynek cselekvése jogszabályok által kötött, hivatalos szerveinek és személyeinek hatalma e szabályok által korlátozott, ahol a hivatalos személyek betartják e szabályokat és amennyiben mégsem, úgy szembe kell nézniük a független igazságszolgáltatás által rájuk kirótt és kikényszerített jogkövetkezményekkel. Ebben az értelemben a joguralom a potenciális despoták, tehát minden hivatalos hatalommal bíró személy felett működő fékek és ellensúlyok hálója.

A joguralom mögötti másik jelentéselemet talán jog által való uralomnak, kormányzásnak lehetne nevezni (*rule by law*). Ez alatt az a követelmény értendő, mely szerint a hivatalos személyek hatalmukat jogszabályokon keresztül gyakorolják, amelyek világosak és alanyaik számára ismertek normákat tartalmaznak, hogy az érintettek előre számolhassanak tetteik következményeivel, ellentétben a despota szeszélyes és sporadikus parancsaival vagy a teljes jogtalansággal. „A joguralom ellentétes nem pusztán az önkényes állammal, de az anarchiával is”.⁷¹ Ebben az értelemben az önkényes állam teret enged az uralkodók korlátlan hatalomgyakorlásának, a hasonló eseteket nem kezeli hasonlóképpen, nem árulja el polgárainak hol állnak, mik a jogaik és kötelezettségeik.⁷²

A joguralom ezen két jelentéseleme, és az ezekből fakadó követelmények gyakran egymás ellen dolgoznak. Gondoljunk csak Brown nullifikációs motivációinak első csoportjára. Amikor az esküdszék korábbi, a bíró által figyelmen kívül hagyott, vagy egyébként a vádlottra nézve súlyos következményekkel járó jogsértésekre adott válaszként nullifikál – mint például abban az esetben, amikor egy rendőr hazudik arról, hogy hogyan jutott hozzá egy bizonyítékhoz, vagy amikor egy ügyész a jog szerint tiltott információt hoz az esküdtek

⁷¹ Endicott 1999: 12

⁷² Endicott 1999: 3

tudomására –, az esküdszék tulajdonképpen egy az állam oldalán elkövetett korábbi jogsértést javít ki, és mint ilyen a joguralom első jelentéselemének szolgálatában áll. Azonban mindeközben sérti a joguralom “jog által való kormányzás” jelentéselemét: az állam képtelen volt elítélni valakit, aki nyilvánvalóan megsértette a jogszabályokat, ez pedig kiüresíti és megvalósíthatatlanná teszi a jog által való kormányzást, annak lehetőségét.

Ugyanez a helyzet az igazságtalan, erkölcstelen törvényekre, vagy a méltánytalan jogalkalmazásra adott válaszként végrehajtott nullifikáció esetében is. Ilyenkor az esküdszék nyilvánvalóan “az állami igazságszolgáltatási gépezet biztonsági kapcsolójaként” funkcionál, az önkényuralom elleni állandó harc hőseként, a joguralom első jelentéselemét szolgálva, miközben egy hatalmas rendszer egyetlen apró résztvevőjeként ellehetetleníti azt, hogy az állam megfeleljen a második jelentéselemnek. Meglátásom szerint ez az a legtöbbször figyelmen kívül hagyott ellentmondás, melyből a nullifikáció elleni érvek nagy része fakad. Ezen a pontos fontos emlékeznünk az esküdszék szerepének politikailag meghatározott jellegére, hiszen ez határozza meg azt is, melyik jelentéselemnek adunk elsőbbséget.

Vizsgálódásunkkal itt akár meg is állhatnánk, körüljárva a jogállam és az esküdszék szerepe, pontosabban az esküdszék szerepének tükrében értelmezett nullifikáció közötti összetett kapcsolatot. Mindazonáltal, ha teljesebben kívánjuk megérteni az esküdszéki nullifikáció természetét, meg kell értenünk, hogy annak legalitásának megítélése milyen következményekkel jár a joguralom tekintetében.

A jog, és a jogi viták általában leginkább jogokkal és kötelességekkel, azok elosztásával, és tartalmukkal foglalkoznak. Ennek ellenére a nullifikáció vonatkozásában ezekkel a kérdésekkel eddig alig foglalkoztam. Kinek van hát joga (ha egyáltalán van bárkinek) a nullifikációra? Ez milyen kötelezettségeket teremt? Milyen hatással lenne ez a “képlet” más szereplőinek jogaira?

Ha feltesszük, hogy *valaki* rendelkezik az esküdszéki nullifikációra (annak lehetőségére) való joggal, annak két legvalószínűbb alanya a vádlott, illetve maga az esküdszék. Az Alkotmány szövegéből úgy tűnik, hogy leginkább a vádlott követelheti magának ezt a jogot: neki van joga az esküdszéki tárgyaláshoz és neki fűződik a legkomolyabb érdeke egy esetleges jogellenes felmentő ítéletre. Ha ez így van, a nullifikáció a az egyéni jogok és szabadságok védelmét szolgálja, utolsó esélyt kínálva a könyörületre az átlagembernek az igazságtalan törvényekkel vagy elfogult jogalkalmazással szemben.

Amennyiben a nullifikáció az esküdszék (vagy maguknak az esküdteknek a) joga – hiszen végső soron ez az ő cselekedetük, az ő hatalmukban áll a törvény nullifikálása –, az annyit jelentene, hogy az pusztán az ő joguk arra, hogy “szembemenjenek” a törvényekkel, hogy felmentő ítéletet hozzanak, amikor a marasztalás valamiért „kényelmetlen”, elfogadhatatlan lenne. Ez a gondolat nem teljesen komolytalan: egy másik ember életének alakulásáért felelősnek lenni óriási pszichológiai teher, és nem teljesen ésszerűtlen annak feltételezése, hogy létezhet egy jog ennek a szenvedésnek az elkerülésére.

A harmadik lehetőség szerint se nem a vádlott, se nem az esküdszék, hanem maga a politikai közösség rendelkezik ezzel a joggal.⁷³ Ebben az esetben a nullifikációhoz való jog politikai jellegű alapjog, hasonlóan például a közérdekű információkhoz való hozzáféréshez való joghoz. Megóvja a közösséget a többség általi elnyomástól és az általuk működtetett büntető igazságszolgáltatástól vagy a hatalmon lévők önkényétől.⁷⁴

Ezek a lehetőségek mind különböző előnyöket és hátrányokat hordoznak magukban az eljárásban részt vevő többi fél számára. Az alábbi táblázatban annak összefoglalására tettem kísérletet, hogy a különböző nézőpontokból vizsgálva melyek lehetnek ezek a következmények, természetesen annak tudatában, hogy az alábbi jogok létezése is sok esetben megkérdőjelezhető:

⁷³ Butler elméletében látszólag ezt az álláspontot osztja. (Butler 1995)

⁷⁴ Butler 1995

a közösség jogai

az egyén jogai

a nullifikáció megóvja	• joguralomhoz való jog • forradalomhoz való jog (alternatívájához) • hivatali visszaéléssel szembeni fellépéshez való jog • a kisebbség elnyomással szembeni fellépéshez való joga	• tisztességes eljáráshoz való jog • esküdtszéki tárgyaláshoz való jog • társak által való megítéltetéshez való jog • méltánytalan, igazságtalan törvényektől és eljárástól való szabadsághoz való jog
a nullifikáció sérti	• jog által való kormányzáshoz való jog • demokratikusan megválasztott képviseleti kormányzáshoz való jog • bűncselekményektől való önvédelemhez való jog	• biztonságérzethez való jog • bosszúhoz való „jog” (ha ilyesmi létezik)

Ahogy láthatjuk, a nullifikáció nemcsak a joguralom, hanem a jogok oldaláról is támadható, legyenek azok akár természetes, alkotmányos, törvényi vagy bármely más félék, nézőponttól függően. Ez természetesen nem jelent végső csapást a nullifikáció számára, hiszen különféle jogok gyakran ütköznek egymással, megmérettetnek, és végül vagy az egyik jog erősebbnek bizonyul a másiknál, vagy valamiféle kompromisszumra kerül sor. Amennyiben elfogadjuk, hogy a közösségnek van egyfajta erős joga (tehát nem csak egyszerű képessége, hatalma) arra, hogy a bűncselekményeket elkövetőket felelősségre vonja, elítélje,⁷⁵ ezt a jogot az esküdtszéki nullifikáció komolyan sérti, azonban nem szünteti meg a teljesen, pusztán jogi érvényre juttatását teszi nehezebbé. Ez az ítélet egyhangúsági feltételének, illetve az e feltétel teljesülésének hiányában alkalmazott szabályoknak köszönhető. Amikor az esküdtszék a vita során holtpontra jut és nem képes egyhangú ítéletet hozni az eredmény döntésképtelen esküdtszék és az eljárás félbeszakadása (*mistrial*), mely jelentheti az eljárás végét vagy egy új eljárás kezdetét is. Ez nem minősül felmentő ítéletnek, így a *double jeopardy* klauzula nem érvényesül és a vád szabadon “próbálkozhat” ismét. Az ilyen (újabb és újabb) eljárásoknak nincs sem elméleti, sem jogi akadálya. Az esküdtszéki nullifikáció ezen gyengébb értelmében,

⁷⁵ Amely kijelentéssel egyébként sokan, köztük például Dworkin sem értenek feltétlenül egyet (Dworkin 1975: 1077).

ahol az eredmény nem egy felmentő ítélet, hanem egy döntésképtelen esküdszék és emiatt félbeszakadt eljárás, az újabb vád alá helyezések lehetősége “jogorvoslatként” szolgál a közösség számára. Ezáltal biztosított, hogy egyetlen felelőtlen esküdt nem elég egy valós nullifikáló ítélethez, és bár a közösség önvédelemhez való joga ilyen esetekben sérül, de nem véglegesen és végletesen.

Dolgozatomban azt állítottam, hogy az esküdszéki nullifikáció a joguralom szinte bármely ésszerű fogalmával összeegyeztethető. A joguralom két jelentéselemének különbségének bemutatásán túl, mely rávilágít, hogy az esküdszéki nullifikáció egyszerre hogyan erősítheti és gyengítheti a joguralmat és férhet össze annak legtöbb meghatározásával, a következő pár bekezdésben közvetlenebbül szeretném megközelíteni ezt a problémát néhány egymásnak igencsak ellentmondó joguralom-koncepción keresztül: Ronald Dworkin jog, mint integritás elméletén, a pozitivista nézőpontén, a jogi realizmuson és a kritikai jogelméleten keresztül. Ezen elméletek teljes bemutatása természetesen meghaladja a dolgozat kereteit, pusztán annak bemutatására törekszem, hogy esküdszéki nullifikációra való alkalmazásuk hogyan vezethet ugyanarra az eredményre, habár igen különböző utakon. A konklúziók, amelyeket a szerzők műveiből levonok nem feltétlenül azok, melyekre ők maguk is jutottak volna, ha ugyanezzel a kérdéssel találják szemben magukat: egyszerűen csak megkísérlem követni érvelésüket és alkalmazni azt az esküdszéki nullifikáció kérdésére.

Dworkin a jog, mint integritás elméletét a pozitivista tanok, elsősorban H. L. A. Hart *The Concept of Law* című művével vitatkozva fejtette ki.⁷⁶ Nem szükséges belemenni e jól ismert, igen gyümölcsöző jogelméleti vitának a részleteibe, pusztán jogfogalmaik közötti két legfontosabb törésvonalra szeretnék rámutatni.

Dworkin állítása szerint a jognak nem pusztán a szabályok, de bizonyos alapelvek is részét képezik, így a bírónak valójában nincs mérlegelési jogköre (*discretion*) a nehéz esetek eldöntésénél, a jog és az erkölcsök egymástól nem elválaszthatóak, különösképpen nem egy társadalmi szabály, az elismerési szabálysegítségével, ahogy azt Hart leírja. Hart elmélete éppen e két állítás ellentétén alapul. Dworkin azt állítja, hogy

⁷⁶ Hart (1961)

[...] a bírók figyelembe vesznek olyan alapelveket, melyek morális követelményeket fejeznek ki, annak számításba vétele nélkül, hogy ezeket az alapelveket valamilyen mérvadó eljárás keretében megerősítették vagy elrendelték volna. Azt állítja, hogy ezekre az alapelvekre, mint a jogrendszer részeire kell tekinteni, mivel az emberek jogainak és kötelezettségeinek bírósági elismerésében ugyanazt a szerepet töltik be, mint a jogszabályok.⁷⁷

Véleménye szerint „a jog nem csak kifejezett politikai döntésekből, hanem mindazokból a döntésekből is áll, melyek az őket leginkább igazoló alapelvekből származnak”.⁷⁸ Ugyanakkor fontos tudatában lennünk annak, hogy amikor Dworkin ezekről a kérdésekről ír elsősorban olyan polgári ügyekre van tekintettel, amelyekben a jogszabályok nem nyújtanak világos eligazítást, határozott válaszokat a felek jogaival és kötelezettségeivel kapcsolatban, így elsődleges kérdése az, hogy ilyen esetekben a bírók hogyan és milyen alapon döntenek, dönthetik el az eléjük kerülő ilyen ügyeket. Dworkin úgy gondolja, hogy „a jog előírásai akkor igazak, ha az igazságosság, méltányosság és tisztességes eljárás alapelveiből fakadnak, melyek az adott közösség joggyakorlatának legjobb konstruktív interpretációi” és hogy „[...] a jogelmélet a joggyakorlat konstruktív interpretációja. Egy konstruktív interpretáció célt ró a gyakorlatra, hogy azt legjobb színében tüntesse fel [...]. Ennek legjobb tesztje, hogy mennyiben felel meg a gyakorlat adatainak és a kritikai jellegű politikai morálnak”.⁷⁹ Egyéb okok mellett ennek köszönhetően jut arra a következtetésre, hogy a bírónak nincs mérlegelési jogköre a nehéz ügyek eldöntésénél, hiszen még amikor a szabályok nem is nyújtanak eligazítást, az alapelvek mindig diktálnak egy bizonyos döntést.

Mindazonáltal érvei éppúgy érvényesek büntetőügyek esetében is. Az esküdszéki nullifikációval kapcsolatban két következménnyel jár Dworkin feltevéseinek elfogadása: az esküdteknek büntetőügyek eldöntésekor nincs mérlegelési jogköre, azonban döntésük meghozatalakor szabadon használhatják fel az alapelveket. Ahogy korábban említettem a jog, mint integritás elméletének kifejtésekor Dworkin nem esküdtekről, esküdszékekről, hanem bírókról beszél. Azonban nem látom okát annak, hogy e gondolatmenet miért ne lenne alkalmazható az esküdszék tagjaira, különösen a konstruktív jogelméletekről kifejtettek fényében.⁸⁰ Ebből a nézőpontból úgy tűnik, hogy az esküdszéki nullifikáció nemcsak

⁷⁷ Nino 1980: 523

⁷⁸ Fuller 1960: 366

⁷⁹ Fuller 1960: 366

⁸⁰ Ld. ehhez Dworkin megjegyzését, amely szerint nincs ok ami miatt a törvényhozó jogokról hozott döntése jobb lenne a bírónak (Takács 1995:147).

összeegyeztethető a joguralommal, de bizonyos esetekben a joguralom fenntartása meg is kívánja alkalmazását. Az esküdtszék kötelessége, hogy döntésében a jogszabályokkal és alapelvekkel egyaránt számoljon, így előfordulhat, hogy az utóbbi kerül ki győztesen. Amikor az esküdtszék erkölcstelen alapokon vagy elfogultságból ment fel valakit – ahogy azt a déli esküdtszékek tették a polgárjogi mozgalmak idején –, nem teljesíti kötelességét, éppúgy, ahogy egy bíró sem teljesíti sajátját, amikor hasonlóan jár el. Ez a joguralomra bomlasztó hatású, mindazonáltal bírók és esküdtszékek egyaránt megvalósítanak ilyen magatartásokat. E felfogás szerint azonban amikor erkölcsileg elfogadható alapon tesznek hasonlót, az a joguralom szempontjából is elfogadható lesz.

A jogpozitivizmus esetében a kérdés megítélése összetettebb, nem utolsó sorban azért, mert ezt a jelzőt sok a jogról és magáról a jogpozitivizmusról egészen különböző nézeteket valló szerzőre szokás használni.⁸¹ Legtöbbjük úgy tartja, hogy

[...] a jog tényszerű vagy társadalmi jelenség (vagy legalább belsőleg kapcsolódik valamilyen empirikus tényhez) mely azonosítható és leírható egy külső megfigyelő által anélkül, hogy morális igazolásáról vagy betartásának erkölcsi kötelezettségéről álláspontot kellene foglalni. Hangsúlyozzák, hogy meg lehet és meg is kell különböztetni a létező jogot attól a jogtól, melynek lennie kéne.⁸²

Ebben a körben H. L. A. Hart mérsékelt pozitivistá elméletére fogok koncentrálni, elsősorban azért, mert annak Dworkin elméletével való kontrasztja jóval érthetőbbé teszi állításaimat. Hart úgy véli, hogy a jog két típusú szabályt tartalmaz: elsődleges szabályokat, melyek a közösség tagjainak jogait állapítják meg vagy kötelességeket rónak rájuk, és másodlagos szabályokat, melyek azt határozzák meg kik és milyen eljárásrendben alkothatják meg az elsődleges szabályokat.⁸³ Hart szerint az elismerési szabály (a másodlagos szabályok egyik fajtája) a jogrendszer egyetlen olyan szabálya, melynek érvényessége annak társadalmi elfogadásától függ.⁸⁴ A jognak „nyitott szövedéke” van, melynek következtében a bíróknak mérlegelési jogköre van a jog „félárnyékában” lévő ügyek eldöntésekor. Míg Dworkin elméletében a bírók szabadon (bár természetesen csak megfontoltan) alkalmazhattak

⁸¹ Nino 1980: 519

⁸² Nino 1980: 520

⁸³ Nino 1980: 519

⁸⁴ Dworkin 1967: 21

alapelveket döntéseikben, de nem volt mérlegelési jogkörük, addig Hartnál a bírónak van mérlegelési jogköre, de nem alkalmazhatnak alapelveket döntésüknél, azok legalábbis nem képezik a jog részét.

Meglátásom szerint most is könnyen elfogadható, hogy az esküdszéki nullifikáció vonatkozásában ez a mérlegelési jogkör átszáll az esküdszék tagjaira. Ezt támasztja alá az is, hogy Raz meglehetősen meggyőzően mutatott rá, hogy „Hartnak nincs igaza akkor, amikor azt állítja, hogy minden jogrendszerben csak egy elismerési szabály van”, így az a szabály, hogy az esküdszékek bírnak ezzel a joggal, felfogható olyanként, melynek érvényessége annak társadalmi elfogadottságán alapul.⁸⁵ Az, hogy az esküdtek milyen tényezőket fontolhatnak meg döntésük meghozatalakor, ebben az értelmezési keretben azon múlik, hogy hol kezdődik a jog „félárnyéka”. Úgy gondolom, nem teljesen ésszerűtlen azt feltételezni, hogy egy szabály „félárnyékába” annak többi szabállyal, akár alkotmányos előírásokkal vagy megalapozott precedenssel való viszonya is beletartozik. Ez azt jelenti, hogy az esküdtek bírnak a nullifikációhoz való joggal bizonyos ügyekben, főképp mivel lehetőségük megvan erre (és ahogy a III. részben bemutattuk, talán joguk is van hozzá). Nem kizárólag bírók és esküdszékek tanúsítanak hasonló magatartást: ugyanez a fajta mérlegelés játszik szerepet minden alkalommal, amikor egy rendőr úgy dönt, hogy nem tartóztat le egy bűnelkövetőt, akit egyébként jog szerint köteles lenne, vagy egy ügyész nem emel vádat valaki ellen, akiről azt gondolja, elkövette az adott bűncselekményt.

Valószínűleg az esküdszéki nullifikáció joguralommal való összeegyeztethetőségének igazolása a jogi realizmus segítségével a legegyszerűbb feladat. Ez az elméleti hagyomány megkérdőjelezi a jogról való gondolkodás azon alaptételét, mely szerint kívánatos és lehetséges egy politikai és morális befolyásoktól mentes jogrendszer működtetése, és (leegyszerűsítve) egy olyan jogrend képét vetíti elénk, melyben a jog nem más, mint „bírók és hivatalos személyek magatartásmintáinak összessége”.⁸⁶ Ennek az irányzatnak a képviselői a jog intézményét „az éles erkölcsi, politikai és társadalmi konfliktus képének torzítása vagy tagadása nélkül” festik le.⁸⁷

⁸⁵ Bár érvelhetünk amellett, hogy ez az értelmezés az elismerési szabály harti jelentésének elcsúsztatására épül, ez pusztán terminológiai jelentőségű pontosítás. Mivel az Alkotmány szintén biztosítja ezt a jogot, annak alátámasztására tulajdonképpen nem is szükséges ennyire messzire mennünk.

⁸⁶ Fuller 1958: 659

⁸⁷ Fuller 1936

Egy így felfogott jogrendszerben az esküdszéki nullifikáció nem hagy maga után kívánni valót, pusztán egy újabb darabkája az egyéni döntésekből képződő jogrendnek. „A bírónak mindig van mérlegelési jogköre, még egyértelmű szabályok esetén is, hiszen végső soron mindig ők a jog utolsó döntőbírái”.⁸⁸

Ez igaz lehet az esküdszékekre is, azonban ez egy meglehetősen nihilisztikus és korlátozott módja lenne az esküdszéki nullifikáció jogi realizmus általi igazolásának. Ha ennél konstruktívabban szeretnénk megközelíteni a kérdést, az esküdszéki nullifikáció gyakorlati következményei felé kell fordulnunk. A jogi fogalmak és kifejezések absztrakt világa helyett a jogi realizmus ezen döntések eredményeire és a hozzájuk vezető gyakorlati eljárásra koncentrál. Amikor egy esküdszék nullifikál egy általa igazságtalannak, gyakorlatiatlannak, elnyomónak ítélt jogszabályt – amennyiben ez a döntése a társadalom más tagjainak meggyőződésével összhangban van –, ezzel valójában erősítheti az adott jogrend és joguralom társadalmi elfogadottságát. Amikor a brit bíróságok rendkívül szigorú formalizmusra tértek át bizonyos kereskedelmi ügyek tárgyalásánál, az azt eredményezte, hogy az ilyen ügyeket egyre nagyobb arányban vitték a felek választottbírószám elé, ezzel gyengítve a jogrendszer, mint egész egységét.⁸⁹ Nem nehéz belátni, hogy a merev formalizmusnak akár a büntetőjog területén is lehetnek hasonló következményei, és ezek joguralomra gyakorolt hatása sokkal súlyosabb, a jogrendszer működésébe vetett bizalom alapjait gyengíti.

A jogi realizmus és annak a morálisan és politikailag semleges joggal szembeni szkepticizmusa átvezet a kritikai jogelméleti mozgalomhoz (*critical legal studies*, CLS). Ezek az elméletek – vagy legalábbis jelentős részük – nemcsak tagadják egy politikailag semleges jog létezését, de a kritikai rasszelméletre, a dekonstruáló posztmodernre, marxizmusra és más kritikai vagy radikális filozófiai, társadalomelméleti hagyományokra alapozva azt állítják, hogy bármely társadalom jogrendszere az adott társadalomban uralkodó politikai ideológia tükröződése és kikényszerítésének eszköze. Már az ókori Görögországban is „... úgy tekintettek a jogra, mint a társadalom alapjára. Ez a joguralom egyfelől a felelőtlen monarchák, másfelől a nem kiváltságos rétegek uralmától óvta meg az embereket” (Goodhart (1958):948). Ebből a nézőpontból a mai kapitalista társadalmakban a jog nem más, mint az uralkodó osztály igen hatékony eszköze az elnyomás fenntartásában. Ahogy Franz Leopold Neumann írta, „a joguralom a gazdaságilag erősödő, de politikailag megrekedt polgárság

⁸⁸ Dworkin 1967: 34, a jogi realizmusról

⁸⁹ Fuller 1958: 637

műve. Ez az osztály az államot, mint olyat, saját államával azonosítja és tagadja minden más állam jogállami (joguralmi) jellegét”.⁹⁰ A jog által biztosított formális egyenlőség pusztán az egyenlőtlenség fenntartásának, és az elnyomott osztályok féken tartásának ügyesen leplezett módja. Amikor Paul Butler arra bátorítja a fekete esküdteket, hogy bizonyos nem erőszakos bűncselekmények esetében nullifikálják a törvényt, ezt arra alapozva teszi, hogy az amerikai igazságszolgáltatás a valóságban pusztán egy rasszista társadalom eszköze a nem fehér, nem középosztálybeli emberek szegénységbe és elnyomásba taszítására és abban tartására.⁹¹ Az amerikai büntetés-végrehajtási rendszer a rabszolgaság új, leplezett és a fekete közösség nagy része által elfogadott (internalizált) formája. Ezen nézetek szerint, bár az esküdtszéki nullifikáció akár romboló hatású is lehet a joguralomra nézve (ha ilyen létezik egyáltalán), de ha ez a joguralom csak az igazságtalan *status quo* fenntartását szolgálja, hát annál jobb így. A kapitalista “demokrácia” ugyanis jobban elárulta az elnyomott rétegeket, mint amennyire azok valaha elárulhatják a kapitalista demokráciát.⁹²

VI. Kontinentális konklúziók

Bár részben az előző fejezet is foglalkozik ezen következtetések némelyikével, az esküdtszéki nullifikáció problémájának jórészt “belső nézőpontú” körüljárása után érdemes kitérni arra is, hogy vajon a fent megfogalmazott állítások és következtetések milyen szempontokat adnak az olyan jogrendszerek elemzéséhez, amelyekben az esküdtszékhez hasonló laikus elem csak szórványosan és jóval kisebb jelentőséggel jelenik meg (ezeket az egyszerűség kedvéért a jelen dolgozatban nevezhetjük kontinentálisnak).

Ahogy láttuk, az esküdtszéki nullifikáció elsősorban politikai és nem igazságszolgáltatási intézmény, és mint ilyen, annak belső megítélése is elsősorban politikai megfontolásoktól válik függővé. Ez a megállapítás külső nézőpont felvételével is igaz marad: az esküdtszék intézményének és ezzel a nullifikáció lehetőségének elvetése az utóbbi jogrendszerekben éppúgy politikai meghatározottságú (demokrácia és hatalom felfogásán múló), és ez a meghatározottság jobban megvilágíthatóvá válik az előbbi rendszerekkel összevetve (egyfajta jogösszehasonlító szemlélettel).

⁹⁰ Takács 1995: 232–233

⁹¹ Butler 1995

⁹² Butler 1995: 706

A kontinentális rendszerekben az esküdtszékhez hasonló laikus elemek korlátozott szerepe értelemszerűen együtt jár a bírói kar vagy más hivatalos személyek relatíve hangsúlyosabb szerepvállalásával az igazságszolgáltatásban. Ez a szemlélet – politikatudományi értelemben legalábbis, de nem feltétlenül kritikai élel – elitista felfogást jelenít meg, szemben az egyszerűség kedvéért itt csak angolszászként említett rendszerek jó értelemben vett populizmusával. A magyar jogban például az esküdtszéki nullifikáció által betöltött funkciók egy részét a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény azzal helyezi a bíró kezébe, hogy a bűncselekmény fogalmi elemének tekinti a cselekmény társadalomra való veszélyességét, melynek megítélése a bíró hatásköre. Ez természetesen – figyelemmel a következőkben kifejtettekre – azt is eredményezi, hogy ezt az eszközt csak szélsőséges esetben, a bírói felülvizsgálat mindig fennálló lehetősége mellett alkalmazzák, nagymértékben csökkentve annak jelentőségét. Azonban még ha a társadalomra való veszélyesség kritériumának hatékony alkalmazásának ritkaságával kapcsolatos feltevés nem is helytálló, annyi bizonyos, hogy ennek a hatáskörnek egy hivatalos személyre vagy hivatalos személyek tanácsára való telepítése jóval elitistább felfogást és a laikus elemmel szembeni nagyobb bizalmatlanságot tükröz, mint az angolszász rendszerek megoldásai.

Hűen a politikai meghatározottság téziséhez arra juthatunk, hogy a jogszabályi különbségek nyilvánvalóan nem vezethetők vissza kizárólag tudatos politikai döntésekre, törvényhozási aktusokra, melyekkel egyszer s mindenkorra eldőlt, egy jogrendszer szabályai az angolszász vagy a kontinentális felfogáshoz állnak-e majd közelebb. Természetesen az ilyen döntések és a hozzájuk való viszonyulás is fontos tényezők, azonban nem szabad megfeledkezni a mögöttük megbúvó strukturális jelenségekről sem. Ennek feltárásához a Mirjan R. Damaska által kidolgozott értelmezési keretet hívom segítségül,⁹³ melyben az angolszász és kontinentális jogrendszerek különbségeinek megragadására tesz kísérletet, túllépve az inkvizitórius és akkuzatórius eljárások elhatárolásán.

Állítása szerint az állami szerepfelfogások tekintetében két fő ideáltípus különböztethető meg, melyek magukban hordozzák a hozzájuk leginkább illő hatalmi rendszereket, ennek

⁹³ Damaska 1986

megfelelően igazságszolgáltatási felépítményeket is.⁹⁴ Az első, kontinentális országok ideáltípusa, amelyben az állam feladata a társadalom és benne az emberek életének gyengébb vagy erősebb értelemben vett irányítása, míg a második, angolszász országokra jellemző ideáltípus szerint a társadalmi egyensúly és a társadalmi önigazgatás, individuális öndefiníció kereteinek megteremtése. Ebből következően, míg az első csoportba tartozó országokban az igazságszolgáltatás feladata is az állami programok és politikák implementációjának elősegítése, addig a második csoport államaiban inkább a konfliktusok feloldása jelölhető meg elsődleges feladataként.

Rendszerében egy adott hivatalnoki kar (ideértve a bírói kart is) és a hozzájuk kapcsolódó hatalmi rendszer három tulajdonsággal és azok kapcsolatával írható le: a hivatalnokok jellemzőivel, egymáshoz való viszonyukkal és döntéshozataluk módjával. Ennek megfelelően a hatalom és hivatalnoki kar két fő típusa különböztethető meg, melyeket ő hierarchikus és koordinatív ideálnak nevez.⁹⁵ A hierarchikus rendszerben a hivatalnoki kar professzionizált, magas szintű specializáció, adott kérdésekre való rutinszerű válaszadás, érzelmi különállás, a professzionális és személyes vélemény elkülönülése jellemzi és mindezek eredményeként intézményi gondolkodás figyelhető meg. A hivatalnokok viszonyait tekintve értelemszerűen hierarchikus a rendszer, ahol a felsőbb szint feladata az alsóbb szinten elhelyezkedő elemek konfliktusainak feloldása, inkonzisztenciáinak kijavítása. Döntéshozatali módját tekintve pedig technikai, azon belül is legalista szemléletű: a szabály logikai elemzéséből indul ki a nagyobb összhang megteremtése érdekében, így ahhoz akár „negatív” következmények árán is ragaszkodik.

Ezzel szemben a koordinatív rendszerben a hatalmat inkább a laikus elem gyakorolja, mindig időlegesen, elkerülve a professzionális és személyes vélemény elkülönülését, a rutinszerű válaszokat, specializációt és intézményi gondolkodást. A hierarchia helyett a hatalom elterülése jellemzi, melyet elsősorban az önkényeskedés reciprocitásától való félelem tart mégis egyben, bár természetesen a döntések tartalmi konzisztenciája alacsonyabb mértékű, mint a hierarchikus rendszerben. Döntéshozatali módját tekintve pedig technikai

⁹⁴ Damaska 1986: 11

⁹⁵ Damaska 1986: 17

gondolkodás helyett a gondos és praktikus gondolkodás, erkölcs, politikai és vallás keverékéből összeálló szubsztantív igazságosság keresése jellemzi.

Ebben a keretben értelmezve a kérdést az esküdszéki nullifikáció megítélésének politikai meghatározottsága és az esküdszék intézményének politikai jellege egy szinttel feljebb tolódik és az állam szerepéről alkotott felfogás különbségeiben olvad fel, míg a konfliktusfeloldó államfelfogáson belül már valóban csak igazságszolgáltatási intézményként, annak egy lehetséges módjaként jelenik meg. Ebben az elemzési keretben gyértelműbbé válik az esküdszéki nullifikáció helye és megítélése – akár a joguralom nézőpontjából is –, hiszen a koordinatív felfogásban mondhatni szükségszerű egy vagy több hasonló intézmény létrejötte, míg a hierarchikus felfogástól igen távol áll, abban idegennek és beágyazhatatlannak tűnik. A koordinatív rendszer minden jellemzőjének megfelel: laikus elem, melyben a professzionizált hivatalnoki karra jellemző specializáció, rutin és legfőképpen személyes és professzionális vélemény különválása egy bizonyos fokon túl képtelenség, a korábban részletezett felülbíráhatatlanság miatt pedig a hierarchizálódás lehetetlen. Az ebből adódó anarchia kialakulására vonatkozó veszélynek az esküdszék tagjainak abbéli félelme szabhat gátat, hogy az eszköz indokolatlan, visszaélésszerű alkalmazása idővel visszahat rájuk is (reciprocitástól való félelem). Ha pedig egy nullifikáló döntés tartalmi jellemzőit vizsgáljuk, úgy tűnik annak lényege éppen a szubsztantív igazságosság érvényre juttatásának szándéka.

Ezeket a megfontolásokat az olyan kontinentális rendszerek, mint Magyarországé, akár tudatosan, történelmi tapasztalatok alapján, akár véletlenszerű történeti fejlődés miatt, de mindenesetre a rendszerben inherens módon elvetik és helyettük a hierarchikus struktúra mellett teszik le voksukat.

Összefoglalás

Az esküdszéki nullifikáció minden kétséget kizáróan az amerikai jogrendszer egyik legérdekesebb jelensége. A körülötte kialakuló viták elképesztően összetett természetének köszönhetik létüket: jogi, politikai, erkölcsi, gazdasági és filozófiai kérdések egyaránt szerepet játszanak abban, hogy jogászok, és jogtudósok nem képesek megegyezésre jutni kívánatosságának tekintetében. Egyaránt állítható jó és rossz célok szolgálatába, a jogilag elfogadható, de erkölcsileg visszataszító, valamint a jogilag elfogadhatatlan, de erkölcsileg magasztos közötti szürke zónában helyezkedik el. A vizsgálata során feltett kérdések, és a

rájuk adott válaszok nem pusztán azok számára lehetnek érdekesek, akiket közvetlenül érint az esküdszéki nullifikáció gyakorlata, hanem bárkinek, akik a jog bármely rendszere mögött megbúvó elképzelések és eszmék megértésére törekszik. Relevánsak bármely igazságszolgáltatási vagy kormányzati rendszer megértésében. Az esküdszéki nullifikáción keresztül lehetőségünk nyílik reflektálni saját jogrendszerünk alapvető politikai kérdésekre adott válaszáira. Bízom benne, hogy sikerült bemutatnom a jelenség komplexitását és azt, hogy joguralommal való kapcsolata jóval összetettebb, mint azt első ránézésre gondolnánk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

ABRAMSON, Jeffrey (1994) *We, the Jury: The Jury System and the Ideal of Democracy*. Harvard University Press

ALSCHULER, Albert W. (1989) The Supreme Court and the Jury: Voir Dire. *Peremptory Challenges, and the Review of Jury Verdicts*, 56 U. Chi. L. Rev. 153, 212

BROWN, Darryl K. (1996–1997) Jury Nullification Within the Rule of Law. *81 Minnesota Law Review*, p. 1149

BUTLER, Paul (1995) Racially based jury nullification: Black power in the criminal justice system. *The Yale Law Journal*, Vol. 105, No. 3 (Dec.)

BUTLER, Paul (2004–2005) In Defense of Jury Nullification. *Litigation* p. 46

CRISP, Judge Lawrence W.–SLANSKY, Jill M.–YRIARTE, Geanene M. (1997–1998) Jury Nullification: Law versus Anarchy. 31 *Loy. L. A. L. Rev.* p. 1

DAMASKA, Mirjan R. (1986) *The Faces of Justice and State Authority*. Yale University Press

DORFMAN, David N.–IIJIMA, Chris K. (1994–1995) Fictions, Fault, and Forgiveness: Jury Nullification in a New Context. 28 *U. Michigan Journal of Law Reform*, p. 861

DWORKIN, Ronald M. (1967) The Model of Rules. *The University of Chicago Law Review*, Vol. 35, No. 1 (Autumn)

DWORKIN, Ronald (1975) Hard Cases. *Harvard Law Review*. Vol. 88, No. 6 (Apr.)

DUVALL, Kenneth (2012) The Contradictory Stance on Jury Nullification. 88 *North Dakota Law Review*, p. 409

ENDICOTT, Timothy A. O. (1999) The Impossibility of the Rule of Law. *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 19, No. 1 (Spring)

FULLER, Lon L. (1936) American Legal Realism, *Proceedings of the American Philosophical Society*, Vol. 76, No. 2

FULLER, Lon L. (1958) Positivism and Fidelity to Law: A Reply to Professor Hart. *Harvard Law Review*, Vol. 71, No. 4 (Feb.)

FULLER, Lon L. (1960) Adjudication and the Rule of Law. *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921–1969)*, Vol. 54 (APRIL 28-30, 1960)

GOODHART, Arthur L. (1958) The Rule of Law and Absolute Sovereignty. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 106, No. 7 (May)

HART, H.L.A. (1961) *The Concept of Law*, Oxford University Press

HRENO, Travis (2008) The Jury Nullification Instruction and the De Jure / De Facto Debate: A Hohfeldian Analysis. *Public Affairs Quarterly*, Vol. 22, No. 3 (Jul.) p. 232

JACOBSON, Gary J. (1977) Citizen Participation in Policy-Making: The Role of the Jury. *The Journal of Politics*, Vol. 39, No. 1 (Feb.)

LEIPOLD, Andrew D. (1996) Rethinking Jury Nullification. *Virginia Law Review*, Vol. 82, No. 2 (Mar.)

MIRKIN, Harris G. (1973) Judicial Review, Jury Review, & the Right of Revolution Against Despotism. *Polity*, Vol. 6, No. 1 (Autumn)

NINO, Carlos S. (1980) Dworkin and Legal Positivism. *Mind, New Series*, Vol. 89, No. 356 (Oct.)

NOAH, Lars (2000–2011) Civil Jury Nullification,. 86 *Iowa L. Rev.* 1601, p. 1625

Pattern Jury Instructions (Criminal Cases). (2012) Prepared by the Committee on Pattern Jury Instructions District Judges Association Fifth Circuit, <http://www.lb5.uscourts.gov/juryinstructions/fifth/crim2012.pdf> (A letöltés időpontja: 2014. okt. 30.)

POULIN, Anne Bowen (1993–1994) The Jury: The Criminal Justice System's Different Voice. 62 *U. Cin. L. Rev.* p. 1377

ROOTS, Roger (2012) The Rise And Fall Of The American Jury. *Seton Hall Circuit Review*, Vol. 8: Iss. 1, Article 1.

RUBENSTEIN, Arie M. (2006) Verdicts of Conscience: Nullification and the Modern Jury Trial. *Columbia Law Review*, Vol. 106, No. 4 (May)

RUTHERFORD, Livingstone (1941) *John Peter Zenger : his press, his trial and a bibliography of Zenger imprints. Also a reprint of the first edition of the trial.* New York: P. Smith

SCHEFLIN, Alan–VAN DYKE, Jon (1980) Jury Nullification: The Contours of a Controversy. *Law and Contemporary Problems*, Vol. 43, No. 4, The American Jury (Autumn)

SIMSON, Gary J. (1976) Jury Nullification in the American System: A Skeptical View. *Texas Law Review*, p. 488

ST. JOHN, Richard (1997) License to Nullify: The Democratic and Constitutional Deficiencies of Authorized Jury Lawmaking. *The Yale Law Journal*, Vol. 106, No. 8, Symposium: Group Conflict and the Constitution: Race, Sexuality, and Religion (Jun.)

TAKÁCS Péter (szerk.) (1995) *Joguralom és jogállam.* Budapest, Osiris

TOCQUEVILLE, Alexis de (1945) *Democracy in America.* Phillips Bradley ed.

VAN DYKE, Jon M. (1970) The Jury as a Political Institution. *16 Cath. Law.* p. 224

WEINSTEIN, The Honorable Jack B. (1992-1993) Considering Jury „Nullification”: When May and Should a Jury Reject the Law to Do Justice. *30 Am. Crim. L. Rev.*, p. 239

IDÉZETT ÜGYEK ÉS JOGSZABÁLYOK

Az Egyesült Államok Alkotmánya.

http://hungarian.hungary.usembassy.gov/constitution_in_hungarian.html (A letöltés időpontja: 2014. okt. 30.)

24 F. Cas. 1043 (C.C.D. Mass. 1835) (No. 14,545).

428 U.S. 153 (1976).

523 F.2d 1088, 1098 (D.C. Cir. 1975)

705 F.2d 489, 494 (D.C. Cir. 1983)

Apodaca v. Oregon, 406 U.S. 404, 407 & n.2 (1972)

Blakely v. Washington, 542 U.S. 296 (2004)

Bushell (1670) 124 E.R. 1006

Glasser v. United States, 315 U.S. 60, 84 (1942)
Harris v. Rivera, 454 U.S. 339, 348 (1981);
Horning v. District of Columbia 254 U.S. 135 (1920)
Sparf v. United States 156 U.S. 51 (1895)
Strickland v. Washington 466 U.S. 668, 104 S. Ct. 2052, 80 L. Ed. 2d 674 (1984)
United States v. Powell, 955 F.2d 1206 (9th Cir. 1991)
United States v. Barry, Nos. 90-3150, 1990 WL 104925, at *1-2 (D.C. Cir. July 5, 1990).

United States v. Dougherty, DC Cir. June 30, 1972
United States v. Washington 254 U.S. 135 (1920)
Whiterspoon v. Illinois 391 U.S. 510 (1968)
Williams v. Florida, 399 U.S. 78, 100.